

Sisekaitseakadeemia

Finantskolledž

Getriin Vasilkovski

**SANKTSIOONIDE MÕJU PIIRIÜLESE KAUBANDUSE
MAHULE LUHAMAA TOLLIPUNKTI NÄITEL**

Lõputöö

Juhendaja:

Toomas Huik, Ba

Kaasjuhendaja:

Indrek Saar, PhD

Tallinn 2024

SISEKAITSEAKADEEMIA LÕPUTÖÖ ANNOTATSIOON

Finantskolledž	Juuni 2024
<p>Töö pealkiri eesti keeles: Sanktsioonide mõju piiriülese kaubanduse mahule Luhamaa tollipunkti näitel</p> <p>Töö pealkiri võõrkeeles: The Impact of Sanctions on the Volume of Cross-Border Trade Using the Example of Luhamaa Customs office</p> <p><i>Lõputöö on kirjutatud teemal „Sanktsioonide mõju piiriülese kaubanduse mahule Luhamaa tollipunkti näitel“. Kirjutatud eesti keeles ning eesti- ja inglisekeelse kokkuvõttega. Töö koosneb 47 leheküljest, sisaldab 14 tabelit ja 4 joonist. Lõputöö koostamisel kasutas autor kokku 49 erinevat eesti- ja inglisekeelset allikat. Lõputöö eesmärk on välja selgitada Maksu- ja Tolliameti ning Statistikaameti andmete põhjal seosed sanktsioonide kehtestamise ja piiriülese kaubanduse mahtude vahel Luhamaa tollipunktis aastatel 2019-2023. Lõputöö uurimisprobleem on püstitatud küsimusena, kuidas rakendatud sanktsioonid mõjutavad piiriülese kaubanduse mahte. Lõputöö eesmärgi saavutamiseks kasutati analüüsi läbiviimiseks statistiliste andmete analüüsi ja andmeanalüüsimetodina kirjeldavat statistikat. Analüüsiti kõikide ETT-s olevate kaubagruppide andmeid, mis sisaldasid deklaratsioonide arvu, netomassi tonnides ja statistilist väärtust miljonites eurodes. Rahvusvahelisi sanktsioone kasutatakse välispoliitika meetmena, mille eesmärgiks on toetada rahu püsimist või selle taastamist. Uuringu tulemusel selgus, et peamiseks kasutatavateks sanktsioonideks Venemaa vastu on majandus- ja kaubandussanktsioonid. Euroopa Liidu kaubandussanktsioonide tõhusust õõnestab ja vähendab sanktsioonide vältimine ja nendest kõrvalhoidmine. Venemaa ning Venemaaga seotud ELi ja kolmandate riikide ettevõtjad on välja mõelnud arvukalt viise, kuidas Euroopa Liidu sanktsioone vältida ja neist kõrvale hoida. Ühine eesmärk on tagada, et keelatud kaubad ja tehnoloogia ei jõuaks Venemaale või Valgevenesse ning Euroopa Liitu ei toimetataks kaupu, mille müük võib tuua Venemaale märkimisväärset tulu, millega jätkata sõjategevust Ukrainas. Uuringu tulemustest selgus, et sanktsioonid on mõjutanud piiriülese kaubanduse mahte. Enne põhiliste sanktsioonide kehtestamist aastatel 2019 kuni 2021 on piiriülese kaubanduse kaubamahud Luhamaa tollipunkti kaudu tõusnud. Impordi kui ka ekspordi netomass hakkas langema järsult 2022.aastal, pärast sanktsioonide kehtestamist. Kahe aastaga langes impordi netomaht üle kuue korra ja ekspordi netomaht kaks korda. Impordi netomaht on langenud ekspordi mahu tasemele. Imporditavate kaupade netomassid on langenud enamustes kaubajaotises või suisa peatunud. Eksporditavate kaupade mahud on langenud, kui tõusnud on teiste kolmandate riikide ekspordi mahud. Lõputöös tehakse järeldusi vaadeldava perioodi impordi ja ekspordi muutustest deklaratsiooni arvu, netomassi ja statistilise väärtuse muutustest.</i></p>	
Võtmesõnad: kaubandussanktsioonid, piiriülene kaubandus, kaubamahud, sihtriik	
Võõrkeelsed võtmesõnad: trade sanctions, cross-border trade, volumes of goods, destination country	
Säilitamise koht: Sisekaitseakadeemia raamatukogu	
<p>Töö autor: Getriin Vasilkovski</p> <p>Olen koostanud lõputöö iseseisvalt. Kõik lõputöö koostamisel kasutatud teiste autorite tööd, seisukohad, kirjalikest allikatest ja mujal allikates saadud info on nõuetekohaselt viidatud. Annan Sisekaitseakadeemiale tasuta loa (lihtlitsentsi) minu loodud teose reprodutseerimiseks säilitamise ja elektroonilise avaldamise eesmärgil, sealhulgas Sisekaitseakadeemia raamatukogu digikogusse lisamise eesmärgil kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni. Annan loa teose üldsusele kättesaadavaks tegemiseks Sisekaitseakadeemia veebikeskkonna kaudu sealhulgas Sisekaitseakadeemia raamatukogu digikogu kaudu kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni. Olen teadlik, et nimetatud õigused jäävad alles ka autorile. Kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei riku ma teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse õigusaktidest tulenevaid õigusi.</p> <p>Allkiri: (allkirjastatud digitaalselt)</p>	
Vastab lõputöö nõuetele	
Juhendaja: Toomas Huik	allkirjastatud digitaalselt
Vastab lõputöö nõuetele	
Kaasjuhendaja: Indrek Saar	allkirjastatud digitaalselt
Kaitsmisele lubatud	
Kolledži direktor: Kerly Randlane	allkirjastatud digitaalselt

SISUKORD

MÕISTETE JA LÜHENDITE LOETELU	4
SISSEJUHATUS.....	5
1. SANKTSIOONID.....	7
1.1. Sanktsioonide olemus ja meetmed	7
1.2. Majandussanktsioonide eesmärgid, tüübid ja nende riskid	10
1.3. Sanktsioonide mõju ja nendest kõrvalehoidmine.....	13
1.4. Tollitoimingud sanktsioonide rakendamisel.....	18
2. EMPIIRILINE UURING	22
2.1. Uuringu meetodika, protsess ja valim.....	22
2.2. Uuringu tulemused	23
2.2.1. Impordi ja ekspordi deklaratsioonide arvu muutus	25
2.2.2. Impordi ja ekspordi kaupade netomassi muutus.....	28
2.2.3. Impordi ja ekspordi kaupade statistilise väärtuse muutus	32
2.3. Järeldused ja ettepanekud.....	35
KOKKUVÕTE	39
SUMMARY	41
VIIDATUD ALLIKATE LOETELU	43

MÕISTETE JA LÜHENDITE LOETELU

MTA- Maksu- ja Tolliamet

ÜRO- Ühinenud Rahvaste Organisatsioon

EL- Euroopa Liit

NATO- Põhja-Atlandi Lepingu Organisatsioon

SRÜ- Sõltumatute Riikide Ühendus

FCA- Ühendkuningriigi finantsjuhtimisamet

NSV- Nõukogude Sotsialistlik Vabariik

USA- (United States of America) Ameerika Ühendriigid

ETT- Eesti tollitariifistik

AES- automatiseeritud ekspordi süsteem

NCTS- Transiidi andmevahetuse süsteem

CMR- Rahvusvaheline kaubaveo lepingu konventsioon

TIR- (Transport Internationaux Routiers) protseduur

HS- Harmoneeritud Süsteem

nt- näiteks

jne- ja nii edasi

st- see tähendab

sh- sealhulgas

vs- versus

eKr- enne Kristust

SISSEJUHATUS

Eesti ja naaberriikide majandus on omavahel seotud paljudes erinevates sektorites - sellega võivad Eestile kaasneda nii ökonoomilised, kui ka julgeoleku riskid. Vaheku naabruse tõttu võib Venemaa Föderatsiooni majandustegevus ja poliitika kahjustada Eesti huve. (Siseministerium 2015, lk. 84) Euroopa julgeolekut mõjutab eelkõige Venemaa poliitikas kasvanud agressiivsus seotud eesmärkide saavutamiseks, sõjalise jõu kasutamise ja läänemaailma ühtsuse ning riikidevahelise usalduse lõhkumiseks (Siseministerium 2020, lk. 14). Venemaa sõjaline agressioon Ukraina vastu on mõjutanud otsustajad ja teadlaseid üle maailma muutma rahvusvaheliste suhete süsteemi ja nõudma uut perspektiivi rahvusvahelisele kaubandusele ja globaalpoliitikale (Meissner 2023, p. 1).

Juba üle kahe aasta kestnud sõda Venemaa ja Ukraina vahel on sundinud lääneriikidel rakendama sanktsioone Venemaa vastu – piirates nende majandustegevust. Vaatamata sõja jätkumisele on käivitatud ulatuslikke arutelusid praegu kehtivate sanktsioonide tõhususe üle. Samuti on viimastel aastatel kasvanud uurimishuvi sanktsioonide vastu, kuna need on muutunud üha tavalisemaks majandusriikide tööriistaks ning nendega seotud andmete kogumine on suurenenud (Simola 2023, p. 4).

Teema on aktuaalne, sest juba üle kahe aastat kestnud sõda Venemaa ja Ukraina vahel on mõjutanud nii Eesti kui ka kogu Euroopa piiriülest kaubandust. Oleme meediast lugenud väga palju erinevate sanktsioonidest ja piirangutest, kuid me ilmselt ei tea, mida need päriselt tähendada võivad. MTA 2023. aasta arengukava (Maksu- ja Tolliamet, 2023) üheks peamiseks fookuseks on sanktsioonide rakendamine. Euroopa Liit uuendab pidevalt sanktsioone Venemaale ja üritab üha enam läbi lõigata kaupade eksporti ja importi Venemaaga. Sanktsioonide eesmärgiks on nõrgendada Venemaa majanduslikku baasi (Euroopa Ülemnõukogu, 2023a). Lõputöö statistiliste andmetega saab välja tuua, kuidas rakendatud sanktsioonid on mõjutanud piiriülese kaubanduse mahte. Euroopa Liit reageeris Venemaa agressioonile Ukraina vastu jõuliselt, kehtestades piiravaid meetmeid Venemaale, Valgevene, Krimmile ning samuti ka Donetski ja Luhanski oblastitele (oblastid, mis ei ole enam Ukraina kontrolli all) (Välisministerium, 2023b).

Teema on uudne, sest keegi pole varem uurinud ja analüüsinud, kuidas Venemaa ja Ukraina vahelise konflikti tagajärjel kehtestatud sanktsioonid mõjutavad nii Eesti kui ka kogu Euroopa piiriülest kaubandust. Lõputöös analüüsitakse kõikide kaubagruppide kaupu, mida varasemates

uurimustöodes pole käsitletud. Varasemalt on uuritud konkreetsete ettevõtete kahjumõjusid, mida sanktsioonid on toonud endaga kaasa (Parts, 2023). Samuti on uuritud majandussanktsioonide rakendamisel tekkinud probleeme (Talalajeva, 2023). Lõputööga täiendatakse varasemaid sanktsioonide teemakohaseid lõputöid. Lõputöö võimaldab ka Maksu- ja Tolliametis töötajatel saada komplektne ülevaade kaupade liikumisest Venemaale ja Venemaalt. Antud uurimustöös tuuakse esile teatud kaubagruppide piiriülese kaubanduse mahu muutustele, mis võiks huvi pakkuda põhjalikumale uurimisele.

Sanktsioonide kehtestamine on mõjutanud piiripunktide tööd, kus piiriülese kaubanduse mahud kaubagruppide lõikes on sanktsioonide tõttu muutunud. Seega lõputöö uurimisprobleemiks on küsimus: kuidas rakendatud sanktsioonid mõjutavad piiriülese kaubanduse mahte? Käesoleva lõputöö eesmärgiks on välja selgitada seosed sanktsioonide kehtestamise ja piiriülese kaubanduse mahtude vahel Luhamaa tollipunktis aastatel 2019-2023.

Uurimisprobleemi täpsustavad järgmised uurimisülesanded:

1. Analüüsida ja süstematiseerida piiriülese kaubanduse ja sanktsioonide teemakohaseid teadusallikaid.
2. Analüüsida Euroopa Liidu sanktsioonide mõju Luhamaa tollipunkti piiriülese kaubanduse mahtude liikumisele Koidula ja Luhamaa piiripunktides aastatel 2019-2023.
3. Analüüsida sanktsioonide teooriat ja piiriülese kaubanduse mahu mõju uuringu tulemusi ning teha nendest järeldused.

Lõputöö eesmärgi ja püstitatud uurimisülesannete täitmiseks kasutab autor kvantitatiivset uurimismeetodit. Eesmärgi saavutamiseks kasutatakse statistiliste andmete andmeanalüüsi. Valim koosneb Maksu- ja Tolliametist saadud statistilistest kauba andmetest Luhamaa tollipunktis väljuvatest ja sisenevatest kaupadest aastatel 2019-2023. Analüüsitakse Maksu- ja Tolliametist saadud statistilisi andmeid Koidula ja Luhamaa piiripunktide kauba impordi ja ekspordi deklaratsioonide arvu, statistilist väärtust ning kauba netomassi aastatel 2019-2023.

Töö koosneb kahest peatükist, millest esimene osa on teoreetiline, kus uuritakse sanktsioonide olemust ja meetmeid, majandussanktsioonide eesmärke, tüüpe ja nende riske, sanktsioonide mõju ja nendest kõrvalehoidmist ning tollitoiminguid sanktsioonide rakendamisel. Teises peatükis antakse ülevaade uurimismetoodikast ja analüüsitakse Maksu- ja Tolliametist saadud dokumentide põhjal erinevate kaupade piiriülese kaubanduse mahte, mille tulemusel esitatakse andmete analüüsi tulemused ning tehakse vastavad järeldused ja ettepanekud.

1. SANKTSIOONID

1.1. Sanktsioonide olemus ja meetmed

Rahvusvahelisi sanktsioone kasutatakse välispoliitika meetmena, mille eesmärgiks on toetada rahu püsimist või selle taastamist. Samuti toetavad sanktsioonid rahvusvahelist julgeolekut, demokraatiat ja õigusriikide põhimõtet, inimõiguste ja rahvusvaheliste õiguste järgimist või muude ÜRO põhikirja või Euroopa Liidu ühise välis- ja julgeolekupoliitika eesmärkide saavutamiseks. Rahvusvahelisi sanktsioone kehtestatakse riigi, režiimi, organisatsiooni, asutuse, üksuse ja füüsilise isiku suhtes või vastu, või hoopis seoses hukka mõistetud tegevusega. Euroopa Liidu terminoloogias kasutatakse mõiste „sanktsioon“ asemel ka mõistet „piirav meede“. Rahvusvahelise sanktsiooni kehtestamise eesmärk kitsamalt on suunata kolmandaid riike või sanktsioneeritud isikuid järgima rahvusvahelise õiguse norme ja põhimõtteid, muuta sanktsioneeritud tegevuse jätkamine võimalikult kulukaks ja ebamugavaks või tõkestada sanktsioonide adressaadi vastuvõetamatut tegevust. (Välisministeerium, 2023a)

Poliitilistel eesmärkidel põhinevate sanktsioonide kehtestamine on olnud riigihalduse tööriist juba ammu ajast, mille ilmekaks näiteks on Ateena kehtestatud sanktsioonid Megara vastu aastast 432 eKr. Sanktsioonide kehtestamise põhjuseks oli karm konkurents Ateena ja Megara vahel. Kuid sanktsioonide populaarsus välispoliitilise vahendina on oluliselt kasvanud pärast külma sõja lõppu ning sel perioodi esimese 15 aasta jooksul algatati maailmas ligi 800 sanktsiooniepisoodi. (Dizaji, *et al.*, 2020, p. 5)

Alates 1990. aastast on lääneriigid ÜRO Julgeolekunõukogus majandussanktsioone kehtestanud seitse korda rohkem kui nad olid seda varem teinud (Basem, *et al.*, 2023, p. 5).

Kõige levinumad sanktsioonid hõlmavad rahvusvahelist kaubandust. Nende hulka kuuluvad embargod, ekspordi ja impordi keelud. Need võivad laieneda rahalistele sanktsioonidele, nagu varade külmutamine, finantstehingute või investeeringute piiramist sihtriiki. Sanktsioonid võivad hõlmata isegi reisimist, välisabi piiranguid või kinnipidamisi. Viimastel aastatel on ajendanud humanitaarsed põhjused sihipärase sanktsioonide kasvu, st. režiimid, mis väldivad ulatuslike probleemide tekitamist üldisele elanikkonnale. Suunatud sanktsioonid keskenduvad sihtmajanduse võtmeosadele või osalejatele, näiteks finantssektor või ärieliit. Sanktsioone kasutatakse erinevate eesmärkide saavutamiseks, sealhulgas sõjalise võimekuse piiramiseks, sundimiseks muutusteks agressiivses või ähvardavas välispoliitikas või sisepoliitilises muutuses nagu kaitse inimõigused või režiimimuutused. (Simola, 2023)

Kirjanduses eristavad teadlased kahte tüüpi sanktsioone, mida kasutatakse rahvusvahelisel tasandil: positiivsed ja negatiivsed sanktsioonid. Positiivsed sanktsioonid on tegelikud või lubatud hüved (humanitaarabi, tariifide alandamine või tariifide kaotamine ja nii edasi), samas kui negatiivsete sanktsioonide kasutamine võib kaasa tuua karistuse. Nagu Baldwin oma raamatus *Economic Statecraft* märgib, et mõlemat tüüpi sanktsioonid on vahendid võimu teostamiseks ja eelkõige koostöö edendamiseks riikide seas (Baldwin, 1985, p. 20).

(Felbermayr, *et al.*, 2019, p. 9) eristavad sanktsioonide meetmete eeldatavat mõju nende liigi, eesmärgi ja tõhususe järgi järgmiselt (vt Tabel 1).

Tabel 1. Sanktsioonide peamised meetmed (Felbermayr, *et al.*, 2019, pp. 9-10)

Sanktsioonide põhimeede	Vastava meetme kategooriad
Liigitus liikide kaupa	kaubandus, finantstegevus, relvad, sõjaline abi, reisimine ja muud sanktsioonid
Poliitilised eesmärgid	muuta poliitikat, destabiliseerida režiim, territoriaalse konflikti lahendamine, sõja ennetamine, lõpetada sõda, hoida ära terroristide esilekerkimist, lõpetada inimõiguste rikkumised, taastada demokraatia ja muud eesmärgid
Tajutav tõhusus	ebaõnnestunud sanktsioonidest kuni täielik vastuvõtmine (saatja arvates)

Paljudel juhtudel on sanktsioone kasutatud täiendavate meetmetena konventsionaalsete sõdade ja relvastatud konfliktide kontekstis. Tänapäeval turgude suure vastastikuse sõltuvuse ja rahvusvahelise üldise tähtsuse tõttu kaubanduses, kasutatakse neid vahendeid üha enam iseseisva alternatiivina konventsionaalsele sõjapidamisele, arvestades, et paljude riikide jaoks on juurdepääs globaalsetele turgudele ülioluline. (Pala, 2021, p. 242)

Sanktsioonid rahvusvaheliste suhete kontekstis on vahendid, mille eesmärk on saavutada poliitiline eesmärk, häirides majandusprotsesse. Selleks käsitletakse nelja vektorit: taunitud tegevuse tagasipööramine, sellise tegevuse heidutamine, režiimi muutmine valitsusele surve avaldamise kaudu ja normide taas kinnitamine. (Nigel, 2020, p. 8)

Sanktsioonirežiimide väljatöötamine on keeruline protsess, mis hõlmab erinevaid osalisi. Kõik otsused sanktsioonide vastuvõtmise, muutmise, tühistamise või uuendamise kohta teeb EL nõukogu pärast asjaomastes nõukogu töörühmades läbivaatamist. ELi liikmesriigid vastutavad

kõigi sanktsioonide rakendamise eest oma vastavas jurisdiktsioonis. (European Union External Action, 2021)

Euroopa Liidu kehtestatud piiravad meetmed võivad olla suunatud kolmandate riikide valitsustele või valitsusvälistele üksustele (nt ettevõtted) ja üksikisikutele (nt terrorirühmitused ja terroristid). Enamiku sanktsioonide režiimide puhul on meetmed suunatud üksikisikutele ja üksustele ning need hõlmavad varade külmutamist ja reisikeeldu. EL võib võtta ka valdkondlike meetmeid, nagu majandus- ja rahandusmeetmed (nt impordi- ja ekspordipiirangud, pangateenuste piirangud) või relvaembargod (ELi ühises sõjalistes nimekirjas sätestatud kaupade ekspordikeeld). (European Union External Action, 2021)

Alates 2014. aastast on Ameerika Ühendriigid, Euroopa Liit ja mitmed teised organisatsioonid kehtestanud mitmeid sanktsioone Venemaale. Nende eesmärk ei olnud sundida Venemaad oma poliitikat muutma, vaid pigem olid need mõeldud kahe eesmärgi saavutamiseks. Esiteks heidutada Venemaad sõjalise agressiooni eskaleerumisest. Teiseks mõista hukka rahvusvaheliste ja Euroopa normide rikkumise õigsust, tehes selgeks, et rikkujaga ei saa olla normaalseid suhteid. (Nigel, 2018, p. 9)

Venemaa konflikt Ukrainaga, mis sai alguse 2014. aasta veebruaris pärast Krimmi annekteerimist ja sellele järgnenud kodusõda Ukraina kaguosas, on viinud geopoliitilise kriisini USA, ELi ja teiste lääneriikidega. Viimati nimetatud riikide koalitsioon kehtestas 2014. aasta suvel Venemaale erinevad mitmepoolseid sanktsioone, sealhulgas diplomaatiliste suhete peatamine, kaubandusembargod, reisikeelud ja varade külmutamine. (Klomp, 2020)

24. veebruaril 2022 sisenes Venemaa pärast kuudepikkust intensiivset diplomaatiat ja spekulatsioone oma vägedega Ukrainasse. Sellele invasioonile eelnenud nädalatel NATO liitlased eesotsas USA presidendi Joega Biden hoiatas, et igasugune agressioon Ukraina vastu toob kaasa "karmid sanktsioonid" ja "suured tagajärjed" Venemaale. Seda ähvardust kordasid ELi ja teiste NATO liitlaste juhid mitmel korral. Sellele ohule vaatamata alustas Venemaa täie hooga invasiooni Ukrainasse. Rahvusvaheline üldsus, mida juhivad USA, NATO ja EL on alates 2022. aasta veebruari invasioonist sanktsioonide režiimi veelgi laiendanud. Kuigi paljud välismaised rahvusvahelised ettevõtted on Venemaalt lahkunud, ei paista konfliktil lõppu näha pärast intensiivseid võitlusi ja sanktsioone. (Gaur, *et al.*, 2023, pp. 1391-1392)

Juhtivate riikide vastu rakendavaid sanktsioonipoliitika meetmeid võib praegu pidada üheks peamiseks mõjuvahendiks. Siiski ei tohiks sanktsioone vaadelda kui riigile surve avaldamise

vahendina, vaid neid tuleks kasutada riigi mõjutamise viisina, toime pandud kuriteo eest. (Semenova, *et al.*, 2022, p. 1)

Sanktsioonide valik võib olla väga lai ja mitmekesine ning sanktsioone saab rakendada ühe või mitut tüüpi korraga (Semenova, *et al.*, 2022, p. 3). Semenova, *et al.*, (2022, pp. 2-3) liigitab sanktsioone järgmiselt:

- Rahalised sanktsioonid, mis seisnevad rikkuja riigi välisvarade blokeerimises või rahalise abi andmise lõpetamises;
- Diplomaatilised sanktsioonid, millega katkestatakse täielikult või osaliselt diplomaatilised või konsulaarsuhted, väljaastumine või diplomaatiliste esindajate väljasaatmine, viisade kehtivuse peatamine;
- Liikumisega seotud sanktsioonid. Näiteks teatud kodanike sissesõidukeeld mitmesse riiki;
- Spordi-, kultuuri- ja teadussanktsioonid, mis seisnevad esindajate võistlustelt väljajätmises teatud seisundi, kultuurilise koostöö ja vahetuse lõpetamine, ühise teadusliku uurimise;
- Kaubandus- (äri)sanktsioonid. Enamasti eksisteerivad need embargo kujul - ekspordikeeldude kehtestamine või teatud tüüpi toodete import või täielik kaubanduse lõpetamine mõne riigiga.

EL on kehtestanud Venemaa vastu ulatuslikud ja enneolematud sanktsioonid vastuseks Venemaa agressioonisõjale Ukraina vastu. Sanktsioonide nimekirja on lisatud märkimisväärne hulk üksikisikuid ja organisatsioone. Võtnud vastu enneolematuid meetmeid eesmärgiga nõrgestada Venemaa majandusbaasi, jätta see ilma kriitilistest tehnoloogiatest ja turgudest ning karpida oluliselt sõjapidamise võimet. (Euroopa Komisjon, 2023)

1.2. Majandussanktsioonide eesmärgid, tüübid ja nende riskid

Majandussanktsioonid on kaubanduse piiramine ja seda enamasti mittemajanduslikel põhjustel. Sanktsioonid on täpselt mõeldud selleks, et jätta riigid ilma kaubandusest saadavast majanduslikust kasust. (Smeets, 2018, p. 3)

Majandussanktsioonid on endiselt üldlevinud välispoliitiline vahend, mida paljud riigid kasutavad sihtriigi tegevuse muutmise nõudmiseks. Praegune majandussanktsioonide kasutamine on USA ja Euroopa Liidu erinevate sanktsioonide kehtestamine Venemaale seoses Ukraina Krimmi piirkonna annekteerimisega. (Afesorgbor & Mahadevan, 2016)

Majandussanktsioonid on poliitiline vahend kaubanduse piiramiseks, st piirangud import sihtriigist või eksport sihtriigist ning kapitalivoogude piirangud riiki sihtriiki kasutab riik teise riigi poliitika muutmiseks (Basem, *et al.*, 2023, p. 4).

Rahvusvahelisel majandussurvel on kolm peamist strateegiat: majanduslikud sanktsioonid, kaubandussõjad ja majandussõda. Pape märgib, et majanduslike sanktsioonide eesmärk on vähendada sihtriigi üldist majanduslikku olukorda, rahvusvahelise kaubanduse vähendamisega sundida sihtvalitsust muuta oma poliitilist käitumist. (Pape, 1997, pp. 93-94)

Majandussanktsioonid hõlmavad riigi, organisatsiooni või üksikisiku tavapärase kaubandus- või finantssuhete poliitiliselt motiveeritud äravõtmist. Neid sanktsioone võivad kehtestada ÜRO, piirkondlikud valitsusorganisatsioonid (näiteks Euroopa Liit) või üksi tegutsevad riigid (näiteks USA, Suurbritannia). Majandussanktsioone võivad tellida või kehtestada erinevad osapooled. Sanktsioonid võivad olla „mitmepoolsed”, mille määrab ÜRO või piirkondlikud organisatsioonid ja „ühepoolsed”, mille määrab üksi tegutsev riik. Majandussanktsioonide määrajat nimetatakse tavaliselt sanktsioonide saatjaks. (Ellis, ...)

Majanduslikud sanktsioonid jagunevad kaubandus- ja finantssanktsioonideks. Kaubandussanktsioonid on üldised või spetsiifilised ning võivad hõlmata ekspordi- ja/või impordikeeldu (võidakse kohaldada konkreetsete kaupade suhtes, nagu nafta, puit või teemandid, samuti relvaembargo), investeeringute, maksete ja kapitali liikumise keelustamist või tariifsete soodustuste tühistamist. Finantssanktsioone kohaldatakse üldjuhul sihtmeetmetena eesmärgiga mõjutada konkreetsete isikute, rühmituste või üksuste poliitikat või käitumist. Siia kuuluvad näiteks rahaliste vahendite või majanduslike ressursside külmutamine, ülekannete keelustamine, ekspordikrediidi või investeeringute piirangud. (Rahapesu Andmebüroo, 2023)

Majandussanktsioonidel võib olla mitmesuguseid eesmärke, nagu näiteks relvakonfliktide lahendamine, terrorismivastane võitlus või vastuseisust märku andmine riigi valitsuse põhiseadust mittevastavatele muudatustele. Hiljutise Venemaa vastaste sanktsioonide juhtumi puhul kehtestati sanktsioonid lootusega peatada Venemaa sissetung Ukrainasse ja sundida Kremli oma agressiivset käitumist ümber mõtlema. Sanktsioonide tõhusust saab oluliselt suurendada, kui neid kehtestavad piirkondlikud valitsusorganisatsioonid, nagu EL, või rahvusvahelised organid, eelkõige ÜRO Julgeolekunõukogu. Sanktsioonid tuleks kavandada nii, et need oleksid sihipäraselt tõhusad. Elanikkonnale tekitatud teatud raskused on üldiselt vältimatud, kuid ei tohiks see olla sanktsioonide esmane eesmärk. See tähendab, et

sanktsioonid peaksid olema suunatud pigem režiimidele kui inimestele, vältides tsiviilkahju ja inimõiguste rikkumisi. (Ellis, ...)

Eristatakse kolme tüüpi majandussanktsioone: kaubandussanktsioonid vormides täielikud või osalised embargod; investeerimis- või finantssanktsioonid ja kitsamalt sihitud sanktsioonid, nn arukad sanktsioonid (vt Tabel 2) (Kaempfer, *et al.*, 2007, p. 869).

Tabel 2. Majandussanktsioonide mõisted ja liigid (Kaempfer, *et al.*, 2007; autori koostatud)

	Positiivsed sanktsioonid	Negatiivsed sanktsioonid
Kaubandus-sanktsioonid	- tariifi alandamine	- osaline embargo
	- tariifi kaotamine	- täielik embargo
Investeering või rahaline sanktsioonid	- rahaline või investeerimisabi erinevatest üksustest nagu Rahvusvaheline valuuta Fond, Maailmapank või riigid	- kapitalivoogude piiramine (piirata või peatada laenuandmine)
		- kohustuslik deinvesteering
		- piiratud rahvusvahelistele maksetele
		- varade külmutamine
Sihitud sanktsioonid	- humanitaarabi	- transpordi keeld
		- suhtlemise keeld
		- reisikeelud

Pape ja Hufbauer jagavad sarnast seisukohta, et majandussanktsioonid saavutavad käitumise/poliitika muutuse majandusliku surve avaldamise kaudu. Robert Pape nendib, et majandussanktsioonidega "püütakse vähendada sihtriigi majanduslikku heaolu kogusummas, vähendades rahvusvahelist kaubandust, et sundida sihtriiki muutma oma poliitilist käitumist" (Pape, 1997, p.94). Nad kasutavad majandussanktsioonide kasulikkuse analüüsimiseks järgmist raamistikku: „*Kuni kontideni eemaldatud eduka sanktsioonide jõupingutuse valem on lihtne: sihtmärgi trotsimise kulud peavad olema suuremad kui selle nõuete täitmise tajutavad kulud. See tähendab, et sanktsioonidest tulenevad poliitilised ja majanduslikud kulud sihtmärgile peavad olema suuremad kui saatja nõuete täitmisega kaasnevad poliitilised ja julgeolekukulud.*“ (Hufbauer, 2007, p. 50)

Majandussanktsioone saame vaadata sanktsioonide tüübi, eesmärgi ja asjaosaliste järgi (vt Tabel 3) (Hummel, 2019, p. 3).

Tabel 3. Majandussanktsioonide eesmärgid, mis selgitavad saatjate motivatsiooni (Hummel, 2019, p. 3)

Eesmärgid	Selgitus	Näide / rakendus
Primaarne	Sihtmärgi esmased muudatused	Venemaa tegevus Ukraina kriisi ajal
Sekundaarne	Staatuse, käitumine ja ootused saatjatele	Saatjad astuvad Venemaale vastu ja annavad endast märku otsustavust saavutada poliitika muudatus sihtrühmale, vaid ka kodumaistele rühmadele
Kolmanda taseme	Rahvusvahelised tagajärjed	Saatjad saavad tulevastele rikkumistele usaldusväärseid ähvardusi suveräänsuse ja välismaiste sekkumiste vastu

Ükskõik, millised on majandussanktsioonide eesmärgid, tuleb arvestada ka majandussanktsioonide toimimise mehhanismi: majanduslik surve, mittemajanduslik surve, ressursside otsene keelamine, sõnumite saatmine ja karistusmehhanismid. Allolev tabel 4 võtab kokku majandussanktsioonide võimalikud eesmärgid ja iga eesmärgiga seotud mehhanismid. (Ellis)

Tabel 4. Majandussanktsioonide võimalikud eesmärgid ja eesmärgiga seotud mehhanism (Ellis; autori koostatud)

Võimalikud eesmärgid	Võimalikud mehhanismid
Sobimatu/ebaviisaka poliitika muutmiseks ja vältimiseks	<i>Kaudne mehhanism:</i>
	Majanduslik surve
	Mittemajanduslik surve
	<i>Otsene mehhanism:</i>
	Otsene ressursside keelamine
Sõnumi saatmiseks	Ainuüksi pealesurumine peaks sõnumi saatma
Ebasoodsa/ebaviisaka käitumise karistamiseks	<i>Karistusmehhanism:</i>
	Majandusliku kahju tekitamine kui karistus ja/või sanktsioonid väljendavad rahvusvahelist hukkamõistu

Kokkuvõtteks võib öelda, et majandussanktsioonide võimalike eesmärkide rakendamiseks kasutatakse erinevaid mehhanisme, millel neist igal ühel on oma ülesanne ja vastav mõju.

1.3. Sanktsioonide mõju ja nendest kõrvalhoidmine

Sanktsioonide kasutamine välise mittesõjalise majandusliku surve vahendina põhjustab sageli soovitud tulemusi, kuid sanktsioonide mõju sügavad eesmärgid on poliitilised ja ainult selles erandjuhtudel osutub see edukaks. Venevastasuse poliitiline üldeesmärgi sanktsioonid on alati olnud riigi poliitilise juhtkonna diskrediteerimine ja isoleerimine, muuta poliitilist süsteemi ja

režiimi ning muuta radikaalselt riigi poliitilist kurssi kõik võtmevaldkonnad. Selle surve intensiivsus erinevatel arenguperioodidel Vene riik küll varem muutus, kuid selle poliitiline eesmärk jäi sisuliselt muutumatuks. Sanktsioonid võivad omakorda mängida ergutavat rolli kodanike umbusalduses/võimuusalduses. (Radikov, 2019, p. 575) Sanktsioonide mõju ei saa täpselt mõõta, ja sanktsioonide tagajärjed sõltuvad majanduspoliitikast (Radikov, 2019, p. 577).

Pärast 2022. aasta veebruaris alanud sõjalise erioperatsiooni läbiviimisega kehtestatud majandussanktsioonide piirangud ja keelud Venemaale puudutasid suurel hulgal Venemaa majandussektoreid. Suure hulga sanktsioonide kehtestamine ja muutus geopoliitilises olukorras tõi endaga kaasa enneolematult riskid ning suure hulga stressirohkeid eeldusi sotsiaalmajanduslikuks kriisiks. (БЫЛКОВ, 2022)

Üks Venemaale suunatud sanktsioonide survestatamise objekte on riigi ja kodanikuühiskonna koostoime. Venemaal läbiviidud uuringu tulemusel tehti kindlaks, et Lääne sanktsioonide mõju tõstis kodanike poliitilist usaldust Venemaa võimu vastu. Uuringu tulemused viisid järeldustele, et Venemaa vastu rakendatud sanktsioone peetakse ohuks Vene riigile ja on Venemaa ühiskonnale moraalselt vastuvõetamatud. Venevastased sanktsioonid kehtestasid märkimisväärse hulga venelasi lääne vastu. Sanktsioonid mõjutavad elanikkonda kaudselt, pidurdades majanduskasvu tempot ja takistades seeläbi elanike reaalsissetulekute kasvu. Vaatamata olemasolevatele probleemidele toetab enamik kodanikke sanktsioonide mõju kodanike usalduse poliitilise võimu vastu ja nendes tingimustes sotsiaalmajanduslik poliitika ei ole oluline. Samas tugevdavad sanktsioonid olemasolevat negatiivsed suundumused riigis ja viivad vastavalt majandusolukorra halvenemiseni, need vähendavad tegelikku heaolu, süvendavad sotsiaalset eristumist, tugevdavad lobitöö survet võimu ja kutsuda esile poliitilist ebastabiilsust. Kodanike rahulolematust on järkjärgult suurenev. Meedia mõjutab venelaste suhtumise kujunemist. Viimaseid tajutakse avalikkuses nii negatiivselt kui positiivselt. (Radikov, 2019, p. 583)

Kahe aasta jooksul rakendanud Venemaa vastu mitmesuguseid finants- ja kaubandussanktsioone, näeb Euroopa Liit praegu vaeva, et tagada liikmesriikide toetus edasistele sisulistele meetmetele. Euroopa Liit on töötanud välja meetmed, et piirata kõrvalehoidmist teatud sanktsioonide alla kuuluvate kaupade ja tehnoloogia müüki, tarnimist, üleandmist või eksporti teatud kolmandatesse riikidesse, mida peetakse suure riskiga riikideks. Sarnaste eesmärkide saavutamiseks kasutusele võetud meetmed hõlmavad muu hulgas sätte kehtestamist, mis sunnib ELi eksportijaid lepinguga keelama mitmete kaupade ja

tehnoloogiate reeksport Venemaale või Venemaal kasutamiseks, Venemaa haagiste ja poolhaagiste veoautode täielik keeld. Lihtsustatud kaupade vedamisel Euroopa Liitu ja ELi kaubandussanktsioonide määruste olulised lisad, et vähendada sanktsioonidest kõrvalehoidmist kaupade väärast klassifitseerimise tõttu. (Smith, *et al.*, 2023)

Venemaa-Ukraina sõda on avaldanud omajagu mõju ettevõtetele, eriti logistikasektoris, eelkõige seetõttu, et need kaks riiki on maailma suurimate tooraine eksportijate hulgas. Paljud tööstusharud seisavad silmitsi tarneahela probleemide väljavaadetega ja makromajanduslik vastutuul mõjutab kindlasti kõiki sektoreid. (Argyriou, 2023, p. 382)

ELi kaubandussanktsioonide tõhusust vähendab sanktsioonidest kõrvalehoidmine. Venemaaga seotud Euroopa Liidu ja kolmandate riikide ettevõtjad on kasutanud mitmeid viise, kuidas sanktsioonidest kõrvale ja neist mööda hiilida. Euroopa ettevõtte eksport suunatakse ümber kolmandatesse riikidesse, mille ettevõtjad aitavad teadaolevalt Venemaa ettevõtjatel sanktsiooni alust kaupa ja tehnoloogiaid importida ning on piisavalt alust arvata, et kaupade ja tehnoloogiate lõppsihtkohaks on Venemaa. (Bove, *et al.*, 2024)

Euroopa Komisjon on avaldanud juhised ettevõtetele oodatava hoolsuskohustuse kohta, et vältida Venemaa sanktsioonidest kõrvalehoidmist. See aitab Euroopa ettevõtjatel võimalikke riske tuvastada, hinnata ja mõista. Komisjoni suunistele on liikmesriikide tasandil järgitud eraldi suunised, kuidas vältida kaubandussanktsioonidest kõrvalehoidmise vastu. Samasugused juhised on avaldanud ka Ühendkuningriigi valitsus. Ühendkuningriigi finantsjuhtimisamet (FCA) avaldas hiljuti ülevaate finantsteenuste ettevõtete sanktsioonide kontrolli kohta koos soovitusetega selle parandamiseks. Sellest hoolimata liiguvad keelatud tooted Venemaale jätkuvalt läbi riikide, millel on traditsiooniliselt tugevad kaubandussidemed või mis on Venemaa geograafilised naabrid. See tekitab täiendavaid riske rahvusvahelistele tootjatele, kes on Venemaal tegevuse lõpetanud, kuid võivad siiski Venemaa kaubanduspartnerriikide kaudu sattuda Venemaaga seotud sanktsiooniriskidele. Euroopa Liit koos oma rahvusvaheliste partneritega ühiste esmatähtsate kaupade nimekirja, mille eesmärk on toetada eksportijate nõuete täitmist, ning sihipäraseid meetmetest kõrvalehoidmise vastaseid meetmeid partnerriikide tolli- ja täitevasutuste poolt, et vältida nende territooriumide kahjustamist kuritarvitatud ELi sanktsioonidest kõrvalehoidmiseks. (Hood & Tauwhare, 2023)

Asjakohane Euroopa Komisjoni praktiline juhend ettevõtjatele „Sanktsioonide vältimise ja nendest kõrvalehoidmise tuvastamine ja ennetamine kaubanduses“ aitab äriühingutel hallata võimalikke sanktsioonidega seotud ohte ja nõrkusi oma tegevuskeskkonnas. Riskihindamine

on võimalike riskide tuvastamise protsess, mille käigus hinnatakse sündmuse toimumise tõenäosust ja sündmuse põhjustatavat võimalikku kahju. (Välisministeerium, 2023c, lk.1)

EL on kehtestanud Venemaa suhtes ebatavalisi piiravad meetmed, mis hõlmavad rohkem kui 50% ELi ja Venemaa vahelist kaubandust. Euroopa Liidu kaubandussanktsioonide tõhusust õõnestab ja vähendab sanktsioonide vältimine ja nendest kõrvalehoidmine. Venemaa ning Venemaaga seotud ELi ja kolmandate riikide ettevõtjad on välja mõelnud arvukalt viise, kuidas Euroopa Liidu sanktsioone vältida ja neist kõrvale hiilida. Põhitähelepanu on pandud üksikisikutel ja üksustel, kes soodustavad sanktsioonidest kõrvale hoida tahtlikult ja teadlikult, on seejuures oluline märkida, et sanktsioonidest kõrvalehoidmisele kaasaaitamine võib toimuda ka teabe ja piisava koolituse puudumise tõttu nii era- kui ka avalikus sektoris. Sanktsioonidest kõrvalehoidmine on määrustega keelatud ja see on liikmesriikide õigusaktide kohaselt karistatav kuritegu. (Välisministeerium, 2023c, lk.1)

Brüsselis asub mõjukas ajaleht Politico kirjutab: "Valitsusametnike, tolliametnike ja ekspertide sõnul on Balti riikide piiripunktidest saanud peamine sihtkoht neile, kes soovivad vältida sanktsioone nii tsiviil- kui ka sõjaliseks otstarbeks kasutatavate kaupade, aga ka luksuskaupade, näiteks autode suhtes." Piirivalvurid kontrollivad ja skaneerivad iga päev sadu veokeid, kuid väidavad, et neil puudub suutlikkus toime tulla tohutu vooga, mis võib hõlmata nii narkootikume kui ka sanktsioneeritud kaupu. (Kijewski, 2024)

Ajakirjanduslike uuringute andmetel näeb ekspordikeelust kõrvalehoidmise protsess välja järgmine: Venemaa importijad kasutavad väljaspool Venemaad asuvaid juriidilisi isikuid, et tellida kaupu rahvusvaheliselt ettevõttelt, kes ei pruugi või juriidiliselt ei suuda Venemaale eksportida. Näiteks Türgis asuv ettevõtte esitab pärast Vene importijalt makse saamist ELi või USA tarnijale tellimuse. Seejärel jõuavad tooted Türgis asuvasse tollilattu. Seejärel algatatakse reekspordi protseduur – nii lähevad tooted otse Venemaale ilma Türgis tollivormistust läbimata. Sellest hoolimata tuvastab Venemaa toll need kaubad Türgist, mitte EList või USA-st imporditud kaubana. Seadme tootja ei ole tavaliselt oma kauba sihtkohast teadlik. Teatud endistes NSV Liidu riikides, sealhulgas Armeenias, Kasahstanis ja Kõrgõzstanis registreeritud ettevõtted pakuvad neid "reekspordi" teenuseid Venemaale ja erinevalt Türgist võivad pakkuda tollivormistusteenuseid, kuna nad on Euraasia tolli liikmed. Liit (mis hõlmab ka rangelt sanktsioneeritud Valgevenet ja Venemaad). See tähendab, et kui kaup siseneb mõne liidu liikmesriigi territooriumile ja läbib tollivormistuse, ei vaja see enam täiendavaid tolliprotseduure ja võib liidus vabalt ringelda. (Kijewski, 2024)

Paljud sanktsioneeritud kaubad, mis peaksid läbima Venemaad, laaditakse piiri ületamisel lihtsalt maha – ja siis kaovad. Teised jõuavad sihtkohta, et aga reeksporditakse tagasi Venemaale. Kaubad, mis väidetavalt suunatakse üle Venemaa sellistesse riikidesse nagu Kasahstan ja Kõrgõzstan, millest mõlemasse on alates sanktsioonide kehtestamisest suurenenud mitmesuguste kaupade import alates mobiiltelefonidest kuni puitalusteni. (Kijewski, 2024)

Eesti, Läti ja Leedu allkirjastasid 26. jaanuaril 2024 koostöölepingu „Regionaalne lähenemisviis ühtse tollikontrolli tagamiseks ja teabevahetuse meetmed EL-i piirangu rakendamiseks“ tollikontrolli ühtlustamiseks. Tolliasutuste ühtse koostöölepingu eesmärgiks on tagada kaubandussanktsioonide ühetaolisem rakendamine kogu Balti regioonis ning tugevdada omavahelist koostööd põhimõtete ja protsesside ühtlustamist riskide hindamisel ja sanktsioonikontrollide teostamisel, mis on märkimisväärne samm regiooni majandusliku ja poliitilise stabiilsuse tugevdamisel. Koostöölepped kohaselt tugevdatakse piiriületuste kontrolli, et parandada Euroopa Liidu idapiiri julgeolekut ja aidata piiriületajatel, sealhulgas ettevõtetel, paremini orienteeruda kehtestatud piiravates meetmetes. Ühine eesmärk on tagada, et keelatud kaubad ja tehnoloogia ei jõuaks Venemaale või Valgevenesse ning Euroopa Liitu ei toimetataks kaupu, mille müük võib tuua Venemaale märkimisväärset tulu, millega jätkata sõjategevust Ukrainas. Kiire infovahetus tolliametnike vahel, ühtlustatud nõuded tollidokumentidele ja lisaandmetele parandavad meie hinnangul oluliselt sanktsioonide järelevalvet, samuti vähendavad võimalusi sanktsioonidest kõrvalehoidmiseks.“ (Maksu- ja Tolliamet, 2024a)

Sõlmitud koostöölepingu alusel riiklikud pädevad asutused ei tohi lubada kaupa vabastada, kui on põhjendatud alus kahtlustada, et kauba liikumise tee on ebaloogiline. Kaupade kontrolli tugevdamiseks tuleb tollil nõuda riskianalüüsi põhjal täiendavaid dokumendinõudeid. Esitama tolliasutusele kauba tootja deklaratsiooni, et tootja on teadlik kauba müüjast ja ostjast, teadlik kauba vedamisest läbi Valgevene ja Venemaa Föderatsiooni territooriumi, teadlik lõpptarbijast ja lõppkasutajast. Ekspordideklaratsiooni aktsepteerimise tingimuste kontrollimisel ja hindamisel esitama deklarandile kauba ostmist ja/või pakendamise eest tasumist kinnitavad tehingudokumentid ning leping või viimane maksedokument osutatud teenuse eest. (Maksu- ja Tolliamet, 2024a)

1.4. Tollitoimingud sanktsioonide rakendamisel

Euroopa Liit reageeris Venemaa agressioonile Ukrainas jõuliselt, kehtestades sanktsioone, mis puudutavad nii Venemaa, Valgevene, Krimmi, kui ka Donetsk ja Luhanski oblasti, mis hetke seisuga ei kuulu Ukraina valdustesse (Välisministeerium, 2023b).

2014. aastal, kui esmakordselt Venemaa Föderatsioon tungis kallale Ukrainale, otsustati Euroopa Liidus, et tuleb kasutusele võtta piiravad meetmed Venemaa vastu. 6. märts 2014, toimus erakorraline Ukraina teemaline kohtumine ELi riigipeade ja valitsusjuhtide vahel, kus mõisteti hukka Venemaa tegevus Ukrainas ja otsustati ette valmistada individuaalsed piiravad meetmed. Esimesed meetmed võeti kasutusele 17. märts 2014, millega piirati 21 ametiisikut, kes vastutasid Ukrainas toimuva osas. 23. juuni 2014 kehtestati impordikeeld kõikidele Krimmi kaupadele, mille piirav meede kehtib ka praegu. Terve 2014. aasta jooksul täiendati piiravaid meetmeid Venemaa vastu ja kehtestati täiendavaid majandussanktsioone. 2015. aastal pikendati ja tugevdati Venemaale kehtestatud sanktsioone. Kuna olukord Krimmis oli endine ehk Krimmi poolsaar kuulus Venemaale, siis pikendati piiravaid meetmeid aastast aastasse. (Euroopa Ülemnõukogu, 2023b)

Euroopa Liit on rakendanud erinevaid poliitilisi vastuseid Venemaa sõjale Ukrainas. Alates 2022. aasta veebruarist on EL kehtestanud 13 sanktsioonide paketti või piiravaid meetmeid. Eesmärgiks vähendada Venemaa suutlikkust rahastada sõda Ukraina vastu, kanda kulusid Venemaa eliidile ja vähendada Venemaa majanduslikku baasi. Sanktsioonide kehtestamiseks on vaja EL-i liikmete üksmeelt. 2023. aasta detsembris EL tugevdas sanktsioonidest kõrvalehoidmise vastaseid meetmeid, et võidelda nendest kõrvalehoidmise vastu teistes riikides. (Congressional Research Service, 2024, p. 2)

Luhamaa tollipunktis kasutatakse igapäevase tolliprotseduuride vormistamise käigus EL poolt kehtestanud Venemaa valitsusele ning finants-, äri-, kaitse-, tehnoloogia- ja meediasektorile järgmisi sanktsioone (Congressional Research Service, 2024, pp. 1-4):

- 419 üksuse (sh võtmepangad) ja 1706 eraisiku (peamiselt Venemaa ametnikud ja eliit) varade külmutamine, kellele kehtivad ka reisikeelud.
- Tehingute keelamine teatud Venemaa riigile kuuluvate sõjatööstusettevõtetega.
- Venemaale suunatud kahesuguse kasutusega kaupade ja tehnoloogiate ekspordikontrolli laiendamine ja karmistamine; valitud üksustele Hiinas, Indias, Kasahstanis ja mujal, kes otseselt toetavad Venemaa sõjatööstuskomplekse.

- Teatud ekspordi keelustamine lennundus-, merendus- ja tehnoloogiasektoris (nt pooljuhid) ning droonimootorite ja luksuskaupade eksport Venemaale.
- Teras, piirituse, mereandide, kulla, teemantide ja muude toodete impordi keelamine Venemaalt.
- Enamiku Venemaa toornafta ja naftasaaduste impordi keelamine (kohaldatakse umbes 90% Venemaa naftaimpordist), erandiga tarnitud toornafta suhtes torujuhe.
- ELi ettevõtetele naftatransporditeenuste pakkumise keelamine, välja arvatud Venemaa toornafta puhul nafta ja naftatooted, mida müüakse ELi välistele riikidele kokkulepitud ülemmääraga või alla selle.
- ELi nafta rafineerimistehnoloogiate ekspordi keelamine.
- Venemaa kivisöe impordi keelamine.

Üldine tollivormistusprotsess hõlmab kaupade importimisel või eksportimisel dokumentide esitamise (kaubaarved, pakendinimekirjad (CMR), ja tollideklaratsioonid); tollideklaratsioon (kauba kirjeldus, kogus, väärtus, päritoluriik ja harmoneeritud süsteemi (HS) koodid); tollimaksud; kontrollimine ja läbivaatus (deklareeritud teabe õigsuse kontrollimiseks õigus läbi viia füüsilisi või dokumendipõhiseid kontrole); vabastamine ja tarnimine (väljastatakse kaup importijale või eksportijale edasiseks transportimiseks või tarnimiseks) (TRADE FINANCE CLOBAL, 2024).

Tolliametnike igapäeva töös on kasutusel palju erinevaid Euroopa Liidu ja Eesti Vabariigi poolt Venemaale kehtestatud sanktsioone. Luhamaa tollipunktis jälgitakse kõikide kolmeteistkümne sanktsiooni paketi sisu. Kontrolli teostamise alusdokumentideks on ETT ja Euroopa Liidu määrus nr 833/2014. Samuti kasutatakse Valgevene kehtestatud sanktsioonide määrust nr 765/2006.

Euroopa Liit on keelanud suure hulga kaupade impordi ja ekspordi. Vene päritolu või Venemaale transportimiseks mõeldud veosed läbivad täiendava kontrolli, et veenduda, et ükski veetav kaup ei ole keelatud toodete nimekirjas. Tollidokumentide vormistamisel tuleb pidevalt jälgida kaupade väärtust, et vältida luksuskaupade liikumist Venemaale.

Keelatud on järgmiste kaupade eksport, tarnimine ja kättesaadavaks tegemine Venemaale: sõjalised, siserepressioonid, kahesuguse kasutusega ja kõrgtehnoloogiad, sealhulgas kvantarvutid, tippasemel elektroonika, tarkvara, tundlikud masinad ja transport; kivisüsi ja koksisüsi; luksuskaubad; merenavigatsiooni seadmed ja esemed, mis võivad aidata kaasa Venemaa sõjalisele, tööstuslikule ja tehnoloogilisele täiustamisele, teatud

elektroonikakomponendid, teatud masinaosad, kemikaalid, piinamiskaubad, liitiumakud, termostaadid, alalisvoolumootorid ja servomootorid mehitamata õhusõidukitele, ehitusega seotud kaubad, töödeldud teras, vasest ja alumiiniumist kaubad ning laserid; teatud tundlikud kaubad (nagu kõrgtehnoloogia ja lennundusega seotud materjalid) ja majanduslikult kriitilistele kaupadele, mida eksporditakse EList kolmandatesse riikidesse Venemaa kaudu. Alates 20. märtsist 2024 on nõue, et ELi eksportijad keelaksid lepinguga oma klientidel kolmandates riikides (välja arvatud partnerriigid) teatud tundlike kaupade reeksporti Venemaale või Venemaal kasutamiseks. (Hood & Tauwhare, 2023)

Keelatud on importida Venemaalt saadetud või Venemaalt pärit nafta ja rafineeritud tooteid; kivisüsi ja muud tahked fossiilsed kütused; puit, tsement, väetised, mereannid, liköör, raud ja teras, masinad ja seadmed, puidumass ja paber, sigaretid, plast, sõidukid, tekstiil, jalatsid, nahk, keraamika, teatud masinaosad, teatud keemiatooted, kosmeetika ja juveelitööstuses kasutatavad elemendid; bituumen ja asfalt; sünteetiline kautšuk ja tahm; veeldatud propaangaas, malm ja spiegeleisen, vasktraadid, alumiiniumtraadid, foolium ja torud; kuld ja teemandid ning teemante sisaldavad tooted. (Hood & Tauwhare, 2023)

Piiriülese kauba transportimisel Koidula ja Luhamaa piiripunktides kasutatakse maanteetransporti. Maanteevedude kõige olulisemaks dokumendiks on kaupade rahvusvahelise autoveo lepingu konventsioon ehk CMR ehk saateleht (Ain Kiisler, 2011, lk 237).

Imporditavatele ja eksporditavatele kaupadele teevad tolliametnikud välispiiril julgeoleku ja turvalisuse riskianalüüsi ning kaubanduspoliitiliste meetmete ja keeldude või piirangute kontrolli (Koitla & Saar, 2022, lk. 118). Euroopa Liitu saabuva kauba kohta esitatakse andmed enne kauba liitu sisenemist (Koitla & Saar, 2022, lk. 69). Imporditollideklaratsioonide andmed tuleb esitada ette nähtud töötlemise süsteemi Impulss (Maksu- ja Tolliamet 2024b). Antud protseduur on vajalik selleks, et toll saaks teha julgeoleku- ja riskianalüüsi ning otsustada juba enne, kui kaup on liidu tollipiiri ületanud, kas kaup saab EL-i lubada või mitte (Koitla & Saar, 2022, lk. 69). Kauba ekspordimisel kontrollitakse üle eksporditavale kaubale esitatavad kaubanduspoliitilised meetmed (Koitla & Saar, 2022, lk. 54). Deklaratsiooni kontroll viiakse läbi automatiseeritud ekspordi süsteemis AES (ette nähtud ekspordi tollideklaratsioonide, väljumise ülddeklaratsioonide ja reeksporti teatiste andmete esitamiseks ja töötlemiseks) (Maksu- ja Tolliamet 2024b).

Tollidokumentatsiooni vaatab läbi tolliametnik. Arve, päritolusertifikaat, asjakohased load jne peavad esimese sammu sooritamiseks olema täpsed ja kõikehõlmavad. Pärast seda, kui toll on kontrollinud, et dokumendid on õiged ja kehtivad, võrdleb ta neid planeeritud liikumisega seotud deklaratsioonidokumentidega. (Koitla & Saar, 2022, lk. 125)

Selleks, et hõlbustada kauba liikumist üle välispiiri sihtkohta kaubasaajani, kasutatakse transiidiprotseduuri. Transiidi saatedokumentiga liikuva kauba andmed esitatakse elektroonilise andmevahetussüsteemi NCTS (New Computerised Transit System) vahendusel (Koitla & Saar, 2022, lk. 122).

Kaubandusesindajatel tuleb läbi viia üksikasjalik kontroll ja veenduda, et kaupa transporditakse läbi Venemaa Föderatsiooni ja Valgevene sisse ainult transiidina. Nõuete täitmise kontrollimiseks peavad tolliasutused enne sanktsiooniga kauba eksportimist või importimist nõudma riskianalüüsi põhjal täiendavaid tõendeid selle kohta, et tagatakse kauba selge identifitseerimine. Toll peab saama üheselt kindlaks teha, kas kaup on klassifitseeritud õigesti ja mitte liigitatud kahesuguse kasutusega kaubaks. (Maksu- ja Tolliamet, 2024a)

2. EMPIIRILINE UURING

2.1. Uuringu meetodika, protsess ja valim

Käesolevas alapeatükis selgitab autor andmete kogumise ja analüüsi meetodikat. Lõputöö eesmärk on välja selgitada seosed sanktsioonide kehtestamise ja piiriülese kaubanduse mahtude vahel Luhamaa tollipunktis aastatel 2019-2023. Lõputöö eesmärgi saavutamiseks viiakse läbi kvantitatiivne empiiriline uuring. Kvantitatiivse uurimismeetodi eesmärgiks on vaadeldavat klassifitseerida, loendada ning statistiliselt analüüsida, et seejärel teha vastavaid järeldused ja ettepanekud. Samuti kasutatakse kvantitatiivsed uurimismeetodit siis, kui teatakse mida otsida ehk uurijal on juba ettekujutus, mis uuringu tulemus olla võiks. (Dolowitzi, *et al.*, 2008, p. 36). Uuringuid, mida kutsutakse kvantitatiivseteks uuringuteks, kogutakse andmed numbritena või teisendatakse need lihtsasti numbriteks. Kvantitatiivne uurimismeetod on üldiselt seotud sotsiaalse elu aspektide loendamise ja mõõtmisega. (Blaikie, 2010, p. 204)

Analüüsi läbiviimiseks kasutatakse statistiliste andmete andmeanalüüsi. Statistilises andmeanalüüsis võrreldakse 2019-2023 aastate imporditavate ja eksporditavate kaupade jaotiste andmeid, et näha kas sanktsioonid on mõjutanud piiriülese kaubanduse mahte Luhamaa tollipunktis. Analüüsis tuuakse välja kõikide ETT-s olevate kaupade jaotiste deklaratsioonide arv, nende netomass tonnides ja statistiline väärtus miljonites eurodes. Analüüsi toodi kõikide kaupade loetelu, sest sellisel juhul näeb, kas sanktsioonid on mõjutanud ka üldist piiriülese kaubanduse mahte või on muutunud ainult sanktsioneeritud kaupade mahud. Lisaks Maksu- ja Tolliametist saadud statistilistele andmetele analüüsib autor Statistikaametist saadud andmeid, mis sisaldavad 2019-2023 aasta kolmandate riikide imporditavate ja eksporditavate kaupade statistilist väärtust miljonites eurodes. Võrreldakse eraldi imporditavate kaupade netomassi mahte enne sanktsioonide kehtestamist 2019.aastat 2021.aastaga ja sanktsioonide rakendamise eelset aastat 2023.aastaga, kus sanktsioonid on juba täies mahus rakendatud ja pidevas täiendamisel.

Valimi moodustamisel tuleb silmas pidada mitut asjaolu: töö eesmärk, kasutatavad ressursid, võimalik vastamisprotsent ja populatsiooni struktuur (Õunapuu, 2014, lk 146). Oma lõputöö valimi moodustamisel peab autor ennekõike silmas pidama lõputöö eesmärki ja kasutatavaid ressursse. Valim koosneb Maksu- ja Tolliametist saadud statistilistest kauba andmetest Luhamaa tollipunktis väljuvatest ja sisenevatest kaupadest aastatel 2019-2023. Ajavahemiku periood 2019-2023 osutus valituks, sest antud perioodi andmeid saab võrrelda paar aastat enne põhiliste sanktsioonide kehtestamist ja kaks aastat pärast sanktsioonide kehtestamist. Antud

perioodi põhjal on näha, kas sanktsioonid, mis 2022. aastal kehtestati, on kuidagi mõjutanud piiriülese kaubanduse mahte Luhamaa tollipunktis. Luhamaa tollipunkt ehk Koidula ja Luhamaa piiripunktid said valituks, sest antud piiripunktide kohta pole olnud väga palju lõputöid ja tundus, et Luhamaa tollipunktid sobiks hästi antud lõputöö uuringusse. 2024. aasta alguses Maksu- ja Tolliametis toimunud struktuuri muutuse järel kuuluvad Koidula ja Luhamaa piiripunktid ühise osakonna koosseisu ehk Luhamaa tollipunkti alla.

Antud lõputöö andmeanalüüsi meetodiks on kirjeldav statistika. Saadud andmeid analüüsitakse, võrreldakse eri perioodide muutusi ehk enne 2022. aasta sanktsioonide kehtestamist ja pärast sanktsioonide rakendamist ning tehakse vastavad järeldused. Andmed kajastatakse jooniste ja tabelitena, mille täpsemad kirjeldused on toodud välja tekstina.

Andmeid analüüsitakse Microsoft Exceli tabelarvutusprogrammis, mille põhjal koostatakse vastavad joonised ja tabelid. Joonistele ja tabelitele selgitused on toodud välja käesolevas peatükis.

2.2. Uuringu tulemused

Pärast Venemaa täiemahulise sissetungi algust Ukrainasse on selle vastu kehtestatud terve rida sanktsioone. Samal ajal kui sanktsioonide all olevate kaupade eksport Venemaale langeb, on mahud kiiresti kasvanud riikidesse, mis jätkavad kaubavahetust Venemaaga. See on tekitanud muret sanktsioonidest kõrvalehoidmise pärast, mida Euroopa Komisjon koostöös EL liikmetega loodavad uute meetmetega piirata.

Statistikaameti 2019-2023 aasta andmetel on valitud Sõltumatute Riikide Ühenduse (SRÜ) riikide imporditavate ja eksporditavate kaupade mahud statistiliste väärtuste alusel oluliselt muutunud.

Tabelis 5 on toodud Eestist eksporditud kaupade mahtude muutus SRÜ riikidesse mainitud perioodil. Võrreldes 2021 aastat 2023 aastaga kasvas eksport SRÜ riikidesse 95 miljonit ehk 10,7 protsenti. Samal ajal vähenes eksport Venemaale 181 miljonit eurot ehk 23,5 protsenti. 2023.aastal oli Venemaale kaupade ekspordiväärtus 589 miljonit eurot, kus kogueksportist moodustasid muud toiduvalmistised 8,15 protsenti, muud põlluharimises, aianduses, metsanduses 7,23 protsenti. Enim kasvas eksport Kasahstani 95 miljonit ja Kõrgõzstani 91 miljonit eurot. Eksport Eestist Valgevenesse kasvas sanktsiooniaastatel 34,6 miljonit eurot ehk 47,1 protsenti. Kogueksportist Valgevenesse moodustavad 16,6 protsenti sõiduautod ja 11,2 protsenti kakaoaad. Eksporditavate kaupade väärtus kasvas Eestist Kasahstani kuul- ja rull- laagrite, masinate, tööstusotstarbeliste ja laboratoorsete seadmete osas. Usbekistani

eksporditavate kaupade väärtus kasvas 60,1 miljoni euron, kus ekspordi on vedanud elusveised ja sõiduaudod. Aserbaidžaaani eksporditavate kaupade väärtus küündis 2023 aastal ainult 12,5 miljoni euron, kuhu eksporditud enam elusveiseid, tõste-, teisaldus- ja ehitusmasinate osasid. Võrreldes varasema 2021 aastaga kasvas eksport Eestist Kõrgõzstani 24741 protsenti. 2021 oli ekspordi väärtus 0,28 miljonit eurot ja 2023 oli 70,3 miljonit eurot. Põhjuseks põllukultuuride koristusmasinate ja sõiduaudode äkiline tõus.

Tabel 5. Eesti eksport valitud SRÜ riikidest – areng 2019-2023 (Statistikaamet, 2024; autori koostatud)

Eksporditavate kaupade statistiline väärtus miljon eurot							
Riik	2019	2020	2021	2022	2023	Kokku	Muutus % 2021 vs 2023
Venemaa	865	800	770	756	589	3780	-23,5%
Valgevene	60,3	72,5	73,4	89,7	108	403,9	47,1%
Gruusia	4,48	3,67	4,09	12,2	11,2	35,6	173,8%
Usbekistan	15,7	16	20,1	45,5	60,1	157,4	199,0%
Aserbaidžaan	2,21	2,32	2,98	11,8	12,5	31,8	319,5%
Kasahstan	23,4	26	11	77,4	106	243,8	863,6%
Armeenia	1,22	1,15	1,41	27,3	21,1	52,2	1396,5%
Kõrgozstan	1,06	4,1	0,28	15,4	70,3	91,1	24741,0%
Kokku	973	926	883	1035	978	4796	10,7%

Sanktsioonide kehtestamisest alates (2021 vs 2023) on kaupade sissevedu Eestisse valitud SRÜ riikidest langenud 88,9 protsenti. Äkilise languse põhjuseks on Venemaa (92,8%) ja Valgevene (96,5%) kaupade sisseveo vähenemine. Kui 2021 aastal oli Venemaalt imporditavate kaupade impordi väärtus 2,1 miljardit eurot siis 2023 oli ainult 152 miljonit eurot. Viimasel ajal on Venemaalt sisse veetud haruldaste muldmetallide, ütriumi ja skandiumi (11% koguimpordist) ja õlijäätmed naftast, mille osatähtsus on 7,48 protsenti. Valgevenest Eestisse oli 2021 aastal impordi väärtus 661 miljonit eurot, siis 2023 oli ainult 23,3 miljonit eurot. Suurema osatähtsuse moodustasid linast kootud kangast, kuumpoleeritud või lifitud klaas (float klaas). Eestist imporditavate kaupade statistiline väärtuse muutus miljonites eurodes SRÜ riikidesse on toodud tabelis 6.

Tabel 6. Eesti import valitud SRÜ riikidest – areng aastatel 2019-2023 (Statistikaamet, 2024; autori koostatud)

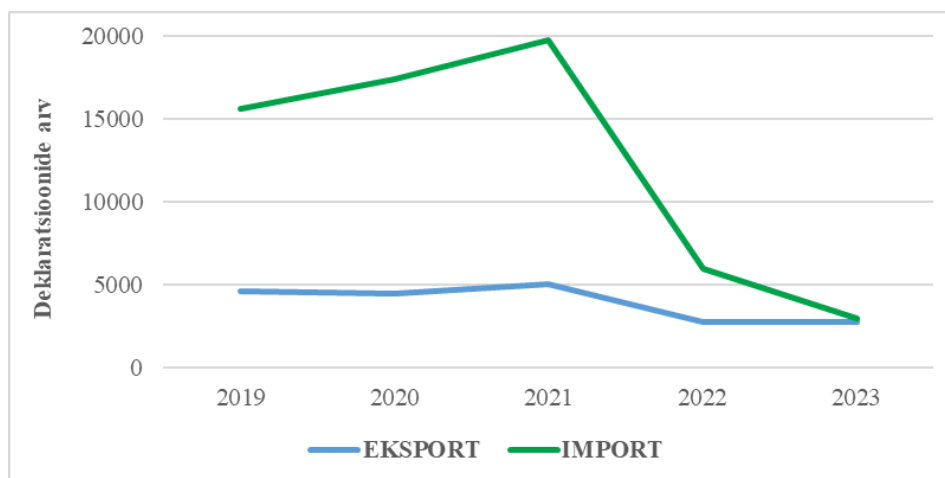
Imporditavate kaupade statistiline väärtus miljon eurot							
Riik	2019	2020	2021	2022	2023	Kokku	Muutus % 2021 vs 2023
Venemaa	1310	1210	2100	1800	152	6572	-92,8%
Valgevene	245	221	661	132	23,3	1282,3	-96,5%
Kõrgozstan	1,01	3,02	3,62	5,02	2,8	15,47	-22,7%
Armeenia	0,47	0,55	0,70	1,12	1,02	3,86	46,8%
Gruusia	2,12	2,85	2,73	3,83	4,46	15,99	63,4%
Usbekistan	7,71	11	6,9	16,7	17,8	60,11	158,0%
Aserbaidžaan	1,75	1,66	3,09	4,34	11,6	22,44	275,4%
Kasahstan	1,91	1,41	4,6	65,9	95,6	169,42	1978,3%
Kokku	1570	1451	2783	2029	309	8142	-88,9%

Võrreldes varasemate aastatega on vähesel määral vähenenud import Eestisse ka Kõrgõzstanist (22,7%). Importi on vedanud väärismetallide või väärismetalliga plakeeritud metall, ja rafineeritud naftatooted. Tõusnud on kaupade import Kasahstanist, Usbekistanist ja Aserbaidžaanist. Kasahstanist imporditavate kaupade väärtus tõusnud 2021 aastast 4,6 miljonilt eurolt 2023 aastal 95,6 miljoni eurole. Sisse veetud põhiliselt rafineeritud naftatooteid, õlid ja muud tooteid kivisöe tõrvast. Usbekistanist enim imporditud õlid ja muud tooted kivisöetõrvast ning vineeri, spoonitud plaati ja kihtpuitmaterjali. Aserbaidžaanist veetud sisse õlid jm tooted kivisöetõrvast ja roostevaba terast.

2.2.1. Impordi ja ekspordi deklaratsioonide arvu muutus

Joonisel 1 on Maksu- ja tolliameti andmetel toodud Luhamaa tollipunkti kaudu piiriülese import ja eksport deklaratsioonide arvu muutus aastatel 2019-2023. Piiriülese imporditavate kaupade deklaratsioonide arv on langenud 80,9 protsenti (enne sanktsioone tõus 26,4% ja sanktsioonide rakendamisel vähenes 84,9%). Importdeklaratsioonide arv langes 15608-lt 2974 deklaratsioonile, kusjuures enne sanktsioonide kehtestamist oli importdeklaratsioonide arv veelgi suurem (19732). Eksportdeklaratsioonide arv oli kordades väiksem ja langes 4602-lt 2772 deklaratsioonile. Aastatel 2019-2023 välja toodud imporditavate kaupade deklaratsiooni arvud on ületanud eksporditavate kaupade deklaratsioonide arvu. Importdeklaratsioonide arv oli tõusujoones aastatel 2019-2021, kuid 2022. aastal sanktsioonide rakendamise tõttu arv järsult langes ning 2023 aastal on jõudnud ekspordideklaratsioonidega samale tasemele.

Ekspordeklaratsioonid on olnud viimase viie aasta jooksul sujuval tasemel, kuid sarnaselt impordile on sanktsioonide rakendamisel märkimisväärselt langenud.

Joonis 1. Ekspord- ja impordideklaratsioonide arvu mahu muutus aastatel 2019-2023 Luhamaa tollipunktis (Maksu- ja Tolliamet, 2023; autori koostatud)

Tabel 7 on kajastatud imporditavate kaupade deklaratsioonide arvu muutused aastatel 2019-2023 kauba jaotiste järgi. Deklaratsioonide arvu järgi kõige imporditavaim kaup Luhamaa tollipunktis on olnud jaotis VIII-XII ehk toornahad, nahad, karusnahk ja tooted nendest. Nahast tooteid on impordideklaratsioonidel olnud viie aasta jooksul 28078 korral. Kõige vähem imporditud sõidukeid, transpordivahendeid ja taimseid tooteid (vastavalt 732 ja 568 korral).

Tabel 7. Impordideklaratsioonide arvu mahu muutused aastatel 2019-2023 kauba jaotiste järgi Luhamaa tollipunktis (Maksu- ja Tolliamet, 2023; autori koostatud)

Imporditavad kaubad Luhamaa tollipunktis	Deklaratsioonide arv					Muutus	
	2019	2020	2021	2022	2023	Kokku	%
Jaotise kirjeldus							
I ja III Elusloomad; loomsed tooted. Loomsed ja taimsed rasvad ja õlid	161	208	238	60	377	1044	134,2%
VI Keemiatööstuse või seotud tooted	501	669	528	357	1121	3176	123,8%
V Mineraalsed tooted	716	1474	2385	1387	584	6546	-18,4%
IV Valmistoidukaubad; joogid, alkohol ja äädikas; tubakas	776	945	653	164	455	2993	-41,4%
II Taimsed tooted	132	195	89	87	65	568	-50,8%
XVIII-XXI Optika-, foto-, kino-, mõõte-, kontroll-, täppis-, meditsiiniinstrumendid ning -aparatuur; kellad; muusikariistad. Relvad ja laskemoon. Mitmesugused tööstustooted. Kunstiteosed, kollektsioonid ja antiikesemed	516	587	488	145	97	1833	-81,2%
XVII Sõidukid ja muud transpordivahendid	173	220	218	93	28	732	-83,8%
XVI Masinad ja mehaanilised seadmed; elektriseadmed; nende osad	323	373	310	67	18	1091	-94,4%
VII Plastid ja plasttooted; kautsuk ja kummitooted	533	663	713	165	13	2087	-97,6%
XIV-XV Pärlid, vääriskivid, väärismetallid. Mitteväärismetallid ja tooted nendest	1745	1834	1092	138	38	4847	-97,8%
VIII-XII Toornahad, nahk, karusnahk ja tooted nendest. Kiumass puidust; paber papp ning tooted nendest. Tekstiil ja tekstiiltooted. Jalatsid, peakatted, varjud, jalutuskepid, suled ja sulgedest tooted; tehislilled	7464	7948	10108	2401	157	28078	-97,9%
XIII Kivist jms materjalist tooted; keraamikatooted; klaas ja klaastooted	2568	2260	2910	915	21	8674	-99,2%
Kokku deklaratsioonide arv	15608	17376	19732	5979	2974	61669	-80,9%

2019-2023 on deklaratsioonide arv impordi suunal kõige rohkem kukkunud jaotises XIV-XV Pärlid, vääriskivid, väärismetallid, mitteväärismetallid (1745-lt 38-le deklaratsioonile), VII Plastid ja plasttooted, kautšuk ja kummitooted (533-lt 13-le deklaratsioonile) ja jaotis XVI Masinad ja mehaanilised seadmed, elektriseadmed ja nende osad (323-lt 18-le deklaratsioonile).

Deklaratsioonide arvu kasv toimus jaotises VI Keemiatööstus või seotud toodetega, kus 2019.aastal oli deklaratsioonide arv 501 ja 2023. aastal tõusis kaks korda 1121 deklaratsioonini. Tõusnud ka jaotis I-III Elusloomade, loomsete toodete, loomsete ja taimsete rasvad vastavalt 161-lt 377-le deklaratsioonile.

Eksportdeklaratsioonide arvu mahu muutus aastatel 2019-2023 kauba jaotiste järgi on toodud tabelis 8. Kõige enam on eksporditud Luhamaa tollipunktide kaudu viie aastaga 4068 korral jaotise V-VI Mineraalseid tooteid, keemiatööstuse või seotud tooteid. Kõige vähem on eksporditud XII jaotist (jalatseid, peakatteid, varjud, jalutuskepid, suled ja sulgedest tooted) ja seda vaid 255 korral.

Tabel 8. Eksportdeklaratsioonide arvu mahu muutused aastatel 2019-2023 kauba jaotiste järgi Luhamaa tollipunktis (Maksu- ja Tolliamet, 2023; autori koostatud)

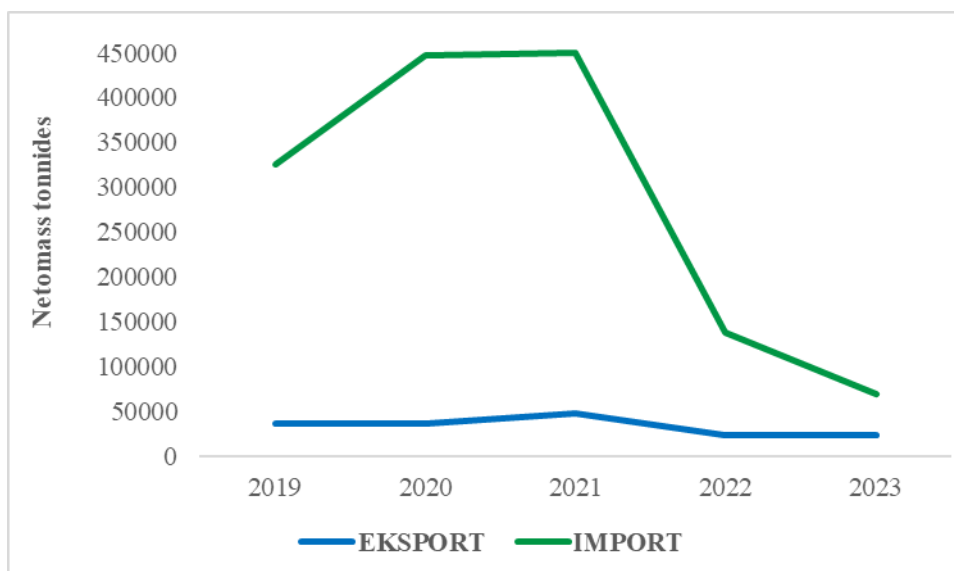
Eksporditavad kaubad Luhamaa tollipunktis	Deklaratsioonide arv					Muutus	
	2019	2020	2021	2022	2023	Kokku	%
Jaotise kirjeldus							
IV Valmistoidukaubad; joogid, alkohol ja äädikas; tubakas	209	262	566	265	587	1 889	180,9%
XII Jalatsid, peakatted, varjud, jalutuskepid, suled ja sulgedest tooted; tehislilled	40	49	63	46	57	255	42,5%
XVII Sõidukid ja muud transpordivahendid	254	166	197	195	277	1 089	9,1%
VIII Toornahad, nahk, karusnahk ja tooted nendest	64	89	47	27	45	272	-29,7%
I-II Elusloomad; loomsete tooted. Taimsete tooted	55	72	136	38	37	338	-32,7%
XVIII-XIX Optika-, foto-, kino-, mõõte-, kontroll-, täppis-, meditsiiniinstrumendid ning -aparatuur; kellad; muusikariistad. Relvad ja laskemoon	169	240	214	106	105	834	-37,9%
XI Tekstiil ja tekstiiltooted	280	315	346	208	164	1 313	-41,4%
IX Puit ja puittooted	88	75	108	59	51	381	-42,0%
X Kiumass puidust; paber ja papp ning tooted nendest	113	132	106	83	63	497	-44,2%
XVI Masinad ja mehaanilised seadmed; elektriseadmed; nende osad	758	668	787	458	419	3 090	-44,7%
XIII Kivist jms materjalist tooted; keraamikatooted; klaas ja klaastooted	124	117	182	101	59	583	-52,4%
VII Plastid ja plasttooted; kautšuk ja kummitooted	600	495	539	321	281	2 236	-53,2%
XX-XXI Tööstustooted. Kunstiteosed, kollektsioonid ja antiikesemed	266	229	214	104	114	927	-57,1%
III Loomsed ja taimsete rasvad ja õlid; töödeldud toidurasvad	58	91	46	50	24	269	-58,6%
XIV-XV Pärlid, vääriskivid, väärismetallid. Mitteväärismetallid ja tooted neist	368	421	512	242	122	1 665	-66,8%
V-VI Mineraalsed tooted. Keemiatööstuse või seotud tooted	1 156	1 057	1 006	482	367	4 068	-68,3%
Kokku ekspordideklaratsioonide arv	4 602	4 478	5 069	2 785	2 772	19706	-39,8%

Sanktsioonide rakendamise järel on suuremad deklaratsioonide arvu langused enamike kaupade sisseveol. Deklaratsioonide arv on suurenenud jaotistes IV Valmistoidukaubad ja XII Jalatsid, tehislilled, jne. Samale tasemele on jäänud XVII Sõidukite ja muud transportvahendite deklaratsioonide arv. Piiriülese eksporditavate kaupade deklaratsioonide arv aastatel 2019-

2023 Luhamaa tollipunkti kaudu on langenud 39,8 protsenti (enne sanktsioonide kehtestamist tõus 10,1% ja sanktsioonide rakendamisel vähenes 45,3%).

2.2.2. Impordi ja ekspordi kaupade netomassi muutus

Piiriülese eksporditavate ja imporditavate kaupade netomassi mahu muutus aastatel 2019-2023 on kajastatud joonisel 2. Imporditavate kaupade netomass on oluliselt suurem kui eksporditavate kaupade netomass. Aastatel 2019-2020 oli imporditavate kaupade netomass tõusvas trendis, 2020 ja 2021 püsis samal tasemel ja 2022 aastal järsult langes. Langust põhjustasid tõenäoliselt Venemaale ja Valgevenele kehtestatud sanktsioonid. Maksu- ja tolliameti andmetel on Luhamaa tollipunktis aastatel 2019-2023 piiriülese imporditavate kaupade koguse netomass langenud 324,9 miljonilt tonnilt 69,4 miljonile tonnile. Aasta enne sanktsioonide kehtestamist 2021.a oli imporditavate kaupade netomass 449,8 miljoni tonniga kõrgpunktis. Ekspordi kauba netomas langes 35,1 miljonilt tonnilt 23,5 miljonit tonnile.

Joonis 2. Eksporditavate ja imporditavate kaupade netomassi mahu muutus aastatel 2019-2023 Luhamaa tollipunktis (Maksu- ja Tolliamet, 2023; autori koostatud)

Tabelis 9 on kajastatud imporditavate kaupade netomass kauba jaotiste järgi aastate lõikes ja perioodi muutused protsentides. Piiriülese imporditavate kaupade netomass aastatel 2019-2023 Luhamaa tollipunkti kaudu on langenud 78,6 protsenti. Läbiviidud analüüsi põhjal on kauba netomassi järgi kõige imporditavaim kaup Luhamaa tollipunktis aastatel 2019-2023 jaotis VIII-XII Toornahad, nahad, karusnahk ja tooted nendest; kiudmass puidust; papp ja paber; tekstiiltooted; jalatsid ja tehislilled. Kokku on nimetatud tooteid viie aasta jooksul sisse veetud 559,3 miljonit tonni. Järgnevad mineraalsed tooted ja keemistööstuse tooted vastavalt 346,8 ning 189,8 miljonit tonni. Kõige vähem imporditud kaubajaotis XVI Masinaid ja mehaanilised

seadmed, elektriseadmed 2,24 miljonit tonni. Masinate ja mehaaniliste seadmete import on viie aasta jooksul kukkunud 909 tonnilt 1-le tonnile.

Tabel 9. Luhamaa tollipunktis piiriülevalt imporditavate kaupade netomassi mahu muutused kauba jaotiste järgi aastatel 2019-2023 (Maksu- ja Tolliamet, 2023; autori koostatud)

Imporditavad kaubad Luhamaa tollipunktis	Netomass tonnides						Muutus %
	2019	2020	2021	2022	2023	Kokku	
Jaotise kirjeldus							
I ja III Elusloomad; loomsed tooted. Loomsed ja taimsed rasvad ja õlid	346	255	1013	1418	8427	11459	2335,9%
II Taimsed tooted	1842	2755	3413	5424	2850	16285	54,7%
V Mineraalsed tooted	29285	146581	102429	44514	23953	346761	-18,2%
IV Valmistoidukaubad; joogid, alkohol ja äädikas; tubakas	12202	13662	9092	2884	8673	46514	-28,9%
VI Keemiatööstuse või seotud tooted	46725	48086	52819	18044	24102	189776	-48,4%
XVII Sõidukid ja muud transpordivahendid	7410	5595	2990	0	228	16222	-96,9%
XIV-XV Pärlid, vääriskivid, väärismetallid. Mitteväärismetallid ja tooted nendest	30537	28371	13224	1047	452	73630	-98,5%
XVIII-XXI Optika-, foto-, kino-, mõõte-, kontroll-, täppis-, meditsiiniinstrumendid ning -aparatuur; kellad; muusikariistad. Relvad ja laskemoon. Mitmesugused tööstustooted. Kunstiteosed, kollektsioonid ja antiikesemed	2446	2589	2032	599	14	7680	-99,4%
XIII Kivist jms materjalist tooted; keraamikatooted; klaas ja klaastooted	41805	36906	50291	15253	159	144415	-99,6%
VIII-XII Toornahad, nahk, karusnahk ja tooted nendest. Kiumass puidust; paber ja papp ning tooted nendest. Tekstiil ja tekstiiltooted. Jalatsid, peakatted, varjud, jalutuskepid, suled ja sulgedest tooted; tehislilled	147458	156563	207117	47599	551	559288	-99,6%
XVI Masinad ja mehaanilised seadmed; elektriseadmed; nende osad	909	745	482	99	1	2236	-99,9%
VII Plastid ja plasttooted; kausuk ja kummitooted	3951	4544	4889	1203	0	14588	-100,0%
Kokku netomass tonnides	324915	446651	449793	138084	69411	1428855	-78,6%

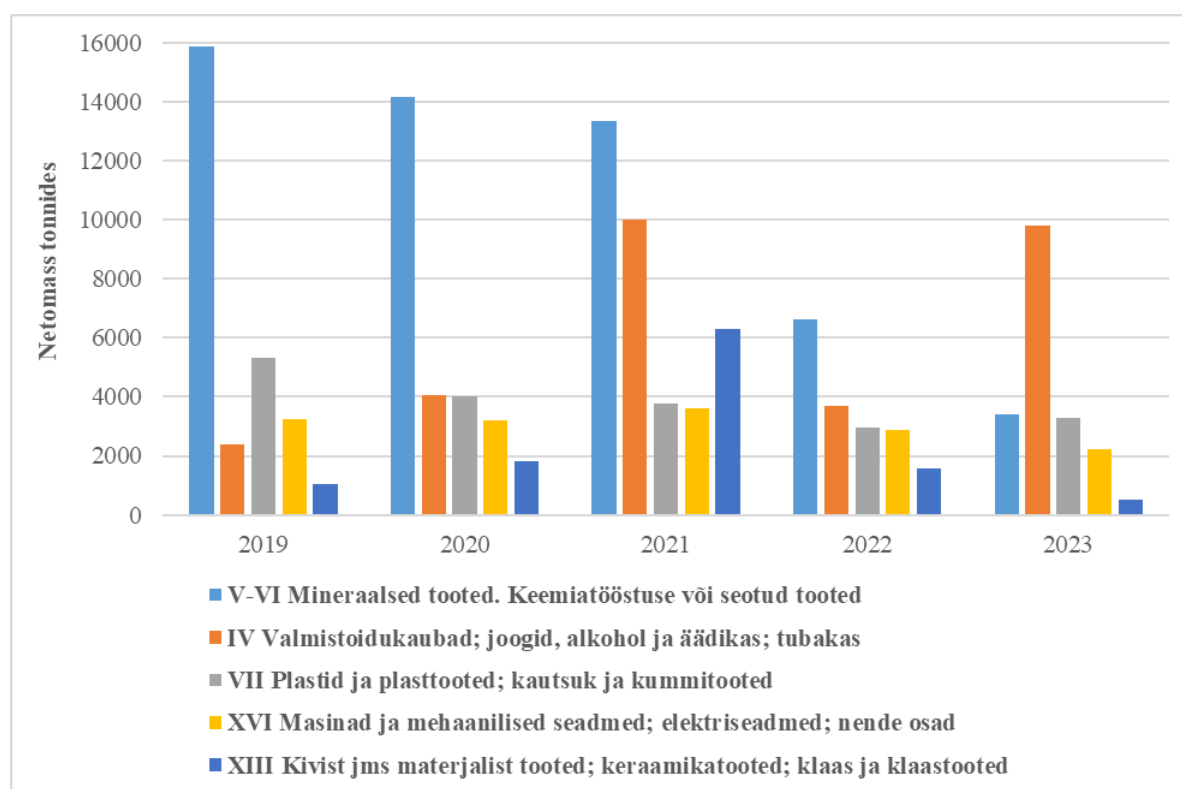
Eksporditavate kaupade netomassi muutused kauba jaotiste järgi aastatel 2019-2023 on esitatud tabel 10. Eksporditavate kaupade netomass Luhamaa tollipunkti kaudu on langenud 36,5 protsenti.

Tabel 10. Luhamaa tollipunktis piiriülevalt eksporditavate kaupade netomassi mahu muutused kauba jaotiste järgi aastatel 2019-2023 (Maksu- ja Tolliamet, 2023; autori koostatud)

Eksporditavad kaubad Luhamaa tollipunktis	Netomass tonnides						Muutus %
	2019	2020	2021	2022	2023	Kokku	
Jaotise kirjeldus							
IV Valmistoidukaubad; joogid, alkohol ja äädikas; tubakas	2371	4043	9997	3683	9803	4365	313,4%
XII Jalatsid, peakatted, varjud, jalutuskepid, suled ja sulgedest tooted; tehislilled	22	35	47	10	36	562	65,8%
XVII Sõidukid ja muud transpordivahendid	2022	533	954	585	1837	2628	-9,2%
IX Puit ja puittooted	466	538	1246	482	384	11256	-17,5%
XVI Masinad ja mehaanilised seadmed; elektriseadmed; nende osad	3261	3183	3612	2863	2227	3117	-31,7%
VII Plastid ja plasttooted; kausuk ja kummitooted	5336	4022	3760	2939	3279	29897	-38,5%
XVIII-XIX Optika-, foto-, kino-, mõõte-, kontroll-, täppis-, meditsiiniinstrumendid ning -aparatuur; kellad; muusikariistad. Relvad ja laskemoon	127	196	80	92	67	5931	-47,2%
XIII Kivist jms materjalist tooted; keraamikatooted; klaas ja klaastooted	1053	1835	6283	1562	523	19335	-50,4%
VIII Toornahad, nahk, karusnahk ja tooted nendest	27	6	1	9	12	1447	-55,2%
X Kiumass puidust; paber ja papp ning tooted nendest	689	602	362	675	300	7452	-56,4%
XI Tekstiil ja tekstiiltooted	2005	2231	2079	1367	748	54	-62,7%
XX-XXI Tööstustooted. Kunstiteosed, kollektsioonid ja antiikesemed	459	374	343	106	166	15146	-63,8%
XIV-XV Pärlid, vääriskivid, väärismetallid. Mitteväärismetallid ja tooted nendest	1364	2120	2798	781	388	53357	-71,5%
III Loomsed ja taimsed rasvad ja õlid; töödeldud toidurasvad	1041	1631	862	837	260	8431	-75,0%
V-VI Mineraalsed tooted. Keemiatööstuse või seotud tooted	15879	14151	13323	6606	3398	4631	-78,6%
I-II Elusloomad; loomsed tooted. Taimsed tooted	937	1534	1515	268	111	150	-88,2%
Kokku netomass tonnides	37058	37033	47262	22865	23539	167757	-36,5%

Aastatel 2019-2023 eksporditi netomahult enam mineraalseid tooteid (53,4 milj. tonni), valmistoidukaupa (29,9 milj. tonni), plasttooteid, kautšuk ja kummitooteid (19,3 milj. tonni). 2023.aastal on kogumassilt kõikide kaupade eksport kokkuvõttes 2022 aasta tasemel, mille on kindlustanud olulises mahus valmistoidukaupade (3,7 milj. tonnilt 9,8 milj. tonnile) ja sõidukite ning muude transportvahendite (0,58 milj. tonnilt 1,8 milj. tonnile) tõus.

Joonisel 3 on tulpdiagrammina kajastatud Luhamaa tollipunkti kaudu aastatel 2019-2023 enim eksporditud kaupu netomassi järgi miljonites tonnides, kus on näha, et kõige suurema osa moodustavad pidevas langustrendis mineraalseid ja keemiatööstuse tooted. Nendele järgnevad plastid ja plasttooted ning masinad, mehaanilised seadmed ja elektriseadmed. Suure ekspordi koguste tõusu on 2021.aastal teinud valmistoidukaupad ja kivist jms materjalist tooted, klaas ja klaastooted. 2022.aastal on kõikide kaubajaotiste kaupade eksport teinud hüppelise languse.

Joonis 3. Enim eksporditud kaupade netomassi mahu muutused tonnides Luhamaa tollipunkti kaudu aastatel 2019-2023 (Maksu- ja Tolliamet, 2023; autori koostatud)

Luhamaa tollipunkti kaudu eksporditavate kaupade netomassi mahu muutuse võrdlus enne sanktsioone ja nende rakendamisel on toodud tabelis 11. Läbiviidud analüüsi põhjal selgus, et eksporditavate kaupade maht on tõusnud kahel sanktsioonieelsetel aastal kokku 27,5 protsenti ja langes sanktsioonide rakendamisel kahe aastaga 50,2 protsenti. Sanktsioonid ei ole mõjutanud ainult kahte kaubagrupi jaotist XVII (sõidukid ja muud transportvahendid) ja VIII

(toornahad, nahk, karusnahk ja tooted nendest). Nende jaotiste kaubad on olnud vastupidiselt teistele kaubagruppidele ekspordil kasvutrendis. Mõjutanud pole ka valmistoidukaupade väljaveo mahtusid.

Tabel 11. Luhamaa tollipunkti kaudu eksporditavate kaupade netomassi mahu muutuse võrdlus enne sanktsioonide kehtestamist (2019.a vs 2021.a) ja pärast sanktsioonide rakendamist (2021.a vs 2023.a) (Maksu- ja Tolliamet, 2023; autori koostatud)

Eksporditavad kaubad Luhamaa tollipunktis	Netomass (tonni) muutus 2019 vs 2021			Netomass (tonni) muutus 2021 vs 2023		
	2019	2021	%	2021	2023	%
Jaotise kirjeldus						
IV Valmistoidukaubad; joogid, alkohol ja äädikas; tubakas	2371	9997	321,6%	9997	12	-99,9%
XVI Masinad ja mehaanilised seadmed; elektriseadmed; nende osad	3261	3612	10,8%	3612	67	-98,1%
V-VI Mineraalsed tooted. Keemiatööstuse või seotud tooted	15879	13323	-16,1%	13323	523	-96,1%
I-II Elusloomad; loomsed tooted. Taimsed tooted	937	1515	61,6%	1515	111	-92,7%
VII Plastid ja plasttooted; kautsuk ja kummitooted	5336	3760	-29,5%	3760	300	-92,0%
XI Tekstiil ja tekstiiltooted	2005	2079	3,7%	2079	384	-81,5%
XIII Kivist jms materjalist tooted; keraamikatooted; klaas ja klaastooted	1053	6283	496,6%	6283	2227	-64,6%
III Loomsed ja taimsed rasvad ja õlid; töödeldud toidurasvad	1041	862	-17,2%	862	388	-54,9%
XVIII-XIX Optika-, foto-, kino-, mõõte-, kontroll-, täppis-, meditsiiniinstrumendid ning -aparatuur; kellad; muusikariistad. Relvad ja laskemoon	127	80	-36,5%	80	36	-54,8%
XX-XXI Tööstustooted. Kunstiteosed, kollektsioonid ja antiikesemed	459	343	-25,2%	343	260	-24,1%
XIV-XV Pärlid, vääriskivid, väärismetallid. Mitteväärismetallid ja tooted neist	1364	2798	105,1%	2798	3398	21,4%
X Kiumass puidust; paber ja papp ning tooted nendest	689	362	-47,4%	362	748	106,5%
IX Puit ja puittooted	466	1246	167,4%	1246	3279	163,1%
XVII Sõidukid ja muud transpordivahendid	2022	954	-52,8%	954	9803	927,4%
XII Jalatsid, peakatted, varjud, jalutuskepid, suled ja sulgedest tooted; tehislilled	22	47	113,9%	47	1837	3821,2%
VIII Toornahad, nahk, karusnahk ja tooted nendest	27	1	-97,1%	1	166	20950,9%
Kokku netomass tonnides	37058	47262	27,5%	47262	23539	-50,2%

Tabelis 12 on võrreldud imporditavate kaupade netomassi mahte enne sanktsioonide kehtestamist 2019.aastat 2021.aastaga ja sanktsioonide rakendamise eelset aastat 2023.aastaga, kus sanktsioonid on juba täies mahus rakendatud ja pidevas täiendamisel.

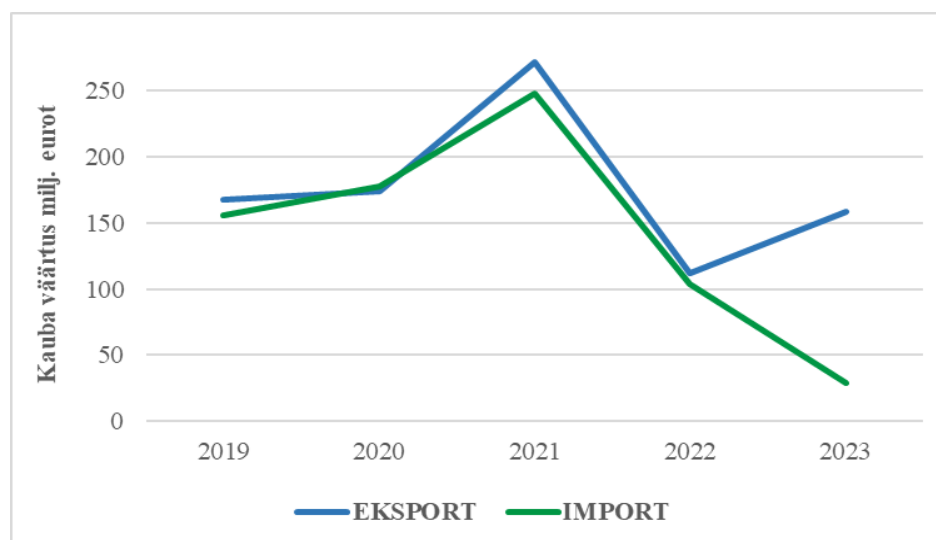
Võrdlusperioodil enne sanktsioonide kehtestamist oli netomassi mahu tõus 38,4 protsenti, pärast sanktsioonide kehtestamist impordi mahu vähenemine 84,6 protsenti. Enamus oluliste kaupade kogumaht vähenenud. Mõnede kaubajaotiste osas impordi kaubamahud pärast sanktsioonide kehtestamist olematud. Tõusnud on ainult aastate jooksul tõusvas trendis elusloomad, loomsed tooted, rasvad ja õlid.

Tabel 12. Luhamaa tollipunkti kaudu imporditavate kaupade netomassi mahu muutuse võrdlus enne sanktsioonide kehtestamist (2019.a vs 2021.a) ja pärast sanktsioonide rakendamist (2021.a vs 2023.a) (Maksu- ja Tolliamet, 2023; autori koostatud)

Imporditavad kaubad Luhamaa tollipunktis	Netomass (tonni) muutus 2019 vs 2021			Netomass (tonni) muutus 2021 vs 2023		
	2019	2021	%	2021	2023	%
VII Plastid ja plasttooted; kausuk ja kummitooted	3951	4889	23,7%	4889	0	-100,0%
VIII-XII Toornahad, nahk, karusnahk ja tooted nendest. Kiumass puidust; paber ja papp ning tooted nendest. Tekstiil ja tekstiiltooted. Jalatsid, peakatted, varjud, jalutuskepid, suled ja sulgedest tooted; tehislilled	147458	207117	40,5%	207117	551	-99,7%
XVI Masinad ja mehaanilised seadmed; elektriseadmed; nende osad	909	482	-46,9%	482	1	-99,7%
XIII Kivist jms materjalist tooted; keraamikatooted; klaas ja klaastooted	41805	50291	20,3%	50291	159	-99,7%
XVIII-XXI Optika-, foto-, kino-, mõõte-, kontroll-, täppis-, meditsiiniinstrumendid ning -aparatuur; kellad; muusikariistad. Relvad ja laskemoon. Mitmesugused tööstustooted. Kunstiteosed, kollektsioonid ja antiikesemed	2446	2032	-16,9%	2032	14	-99,3%
XIV-XV Pärlid, vääriskivid, väärismetallid. Mitteväärismetallid ja tooted nendest	30537	13224	-56,7%	13224	452	-96,6%
XVII Sõidukid ja muud transpordivahendid	7410	2990	-59,6%	2990	228	-92,4%
V Mineraalsed tooted	29285	102429	249,8%	102429	23953	-76,6%
VI Keemiatööstuse või seotud tooted	46725	52819	13,0%	52819	24102	-54,4%
II Taimsed tooted	1842	3413	85,3%	3413	2850	-16,5%
IV Valmistoidukaubad; joogid, alkohol ja äädikas; tubakas	12202	9092	-25,5%	9092	8673	-4,6%
I ja III Elusloomad; loomsed tooted. Loomsed ja taimsed rasvad ja õlid	346	1013	192,8%	1013	8427	731,8%
Kokku netomass tonnides	324915	449793	38,4%	449793	69411	-84,6%

2.2.3. Impordi ja ekspordi kaupade statistilise väärtuse muutus

Eksporditavate ja imporditavate kaupade netomassi mahu muutus aastatel 2019-2023 on graafiliselt kajastatud joonisel 4. Vastupidiselt netomassi analüüsi tulemustele eksporditavate kaupade statistiline kauba väärtus kaalub üle impordi statistilise kauba väärtuse.

Joonis 4. Eksporditavate ja imporditavate kaupade statistiline kauba väärtuse mahu muutus aastatel 2019-2023 miljonites eurodes Luhamaa tollipunktis (Maksu- ja Tolliamet, 2023; autori koostatud)

Sanktsioonide kehtestamisel 2022 on Luhamaa tollipunktis piiriülene imporditavate kaupade kaubaväärtus langenud 248,05 miljonilt 29,27 miljonile eurole. Vastupidiselt ekspordi kaubaväärtus tõusis viimasel 2023 aastal 111,65 miljonilt 158,29 miljonile eurole.

Tabel 13. Imporditavate kaupade kaubajaotiste mahu muutus statistilise kauba väärtuse järgi miljonites eurodes aastatel 2019-2023 Luhamaa tollipunktis (Maksu- ja Tolliamet, 2023; autori koostatud)

Imporditavad kaubad Luhamaa tollipunktis	Statistiline väärtus miljonit eurot						Muutus
	2019	2020	2021	2022	2023	Kokku	
Jaotise kirjeldus							
I ja III Elusloomad; loomsed tooted. Loomsed ja taimsed rasvad ja õlid	1,90	1,71	2,60	1,92	7,05	15,19	271,7%
II Taimsed tooted	1,10	1,40	2,50	5,11	1,51	11,62	37,1%
V Mineraalsed tooted	8,71	22,35	42,51	36,04	8,89	118,51	2,0%
IV Valmistoidukaubad; joogid, alkohol ja äädikas; tubakas	6,87	7,42	5,20	2,60	4,45	26,55	-35,3%
VI Keemiatööstuse või seotud tooted	14,05	13,20	18,18	7,14	2,28	54,85	-83,8%
VIII-XII Toornahad, nahk, karusnahk ja tooted nendest. Kiudmass puidust; paber ja papp ning tooted nendest. Tekstiil ja tekstiiltooted. Jalatsid, peakatted, varjud, jalutuskepid, suled ja sulgedest tooted; tehislilled	51,06	53,23	107,70	32,59	3,50	248,07	-93,1%
XVIII-XXI Optika-, foto-, kino-, mõõte-, kontroll-, täppis-, meditsiiniinstrumendid ning -aparatuur; kellad; muusikariistad. Relvad ja laskemoon. Mitmesugused tööstustooted. Kunstiteosed, kollektioonid ja antiikesemed	4,14	4,78	4,34	1,89	0,19	15,34	-95,3%
XIV-XV Pärlid, vääriskivid, väärismetallid. Mitteväärismetallid ja tooted nendest	23,67	36,57	24,70	1,66	0,83	87,44	-96,5%
XVII Sõidukid ja muud transpordivahendid	15,12	10,02	6,03	2,74	0,45	34,36	-97,0%
XIII Kivist jms materjalist tooted; keraamikatooted; klaas ja klaastooted	14,77	11,91	20,36	8,08	0,08	55,19	-99,5%
XVI Masinad ja mehaanilised seadmed; elektriseadmed; nende osad	6,99	6,65	3,52	0,69	0,03	17,87	-99,6%
VII Plastid ja plasttooted; kautsuk ja kummitooted	7,33	7,98	10,39	2,90	0,01	28,60	-99,9%
Kokku stat. väärtus milj. €	155,71	177,22	248,04	103,35	29,27	713,59	-81,2%

Kaupade statistiline väärtus on aastatel 2019-2023 imporditavatest kaupadest madalam eksportkaupadest 169,3 miljonit eurot. Tabelis 13 kajastatakse imporditavate kaupade kaubajaotiste mahtu aastate lõikes ja muutust statistilise kaubaväärtuse järgi. Piiriülese imporditavate kaupade statistiline väärtus Luhamaa tollipunkti kaudu aastatel 2019-2023 on langenud 81,2 protsenti.

Suurema summa 2019-2023 impordi koguväärtusest moodustas 248,07 miljoni euroga kaubajaotises VII-XII, kuhu kuuluvad toornahad, nahad, karusnahk ja tooted nendest; kiudmass puidust; papp ja paber; tekstiiltooted; jalatsid ja tehislilled. Suuremat statistilist importväärtust moodustasid veel jaotises mineraalsed tooted ja väärismetallid ning mitteväärismetallid, vastavalt 118,51 ja 87,44 miljonit eurot. Kõige väiksema importväärtusega kaubajaotis taimsed tooted, mille väärtus ulatus vaid 11,62 miljoni euroni. Pärast sanktsioonide kehtestamist on langustrendis kõik kaubajaotised peale elusloomade. Enim langenud 107,7 miljonilt eurolt 3,5 miljoni eurole kaubajaotis kuhu kuuluvad nahk, kiudmass puidust, paber, tekstiiltooted, jalatsid ja tehislilled. Mineraalsed tooted on vähenenud 42,51 miljonilt 8,89 miljonile eurole.

Eksporditavate kaupade mahu muutus kaubajaotiste järgi miljonites eurodes on toodud tabelis 14. Viie aasta jooksul on välja veetud Luhamaa tollipunkti kaudu statistilise väärtuse järgi kõige enam masinaid ja mehaanilisi seadmeid, elektriseadmeid ja nende osasid. Antud jaotise statistiline väärtus 2019-2023 on 242,08 miljonit eurot. Neile järgnevad 198,48 miljoni euroga valmistoidud (joogid, alkohol, äädikas ja tubakas), mineraalsed tooted ja keemiatööstuse tooted 170,42 miljoni euroga.

Tabel 14. Eksporditavate kaupade kaubajaotiste mahu muutus statistilise kauba väärtuse järgi miljonites eurodes aastatel 2019-2023 Luhamaa tollipunktis (Maksu- ja Tolliamet, 2023; autori koostatud)

Eksporditavad kaubad Luhamaa tollipunktis	Statistiline väärtus miljonit eurot						Muutus
	2019	2020	2021	2022	2023	Kokku	
Jaotise kirjeldus							
IV Valmistoidukaubad; joogid, alkohol ja äädikas; tubakas	5,24	6,49	118,93	10,31	57,51	198,48	997,7%
IX Puit ja puittooted	0,26	0,32	0,72	1,89	1,12	4,31	328,7%
XI Tekstiil ja tekstiiltooted	2,37	5,68	8,26	5,10	9,73	31,15	310,9%
XIII Kivist jms materjalist tooted; keraamikatooted; klaas ja klaastooted	0,48	0,37	0,55	1,79	1,93	5,12	300,5%
VIII Toornahad, nahk, karusnahk ja tooted nendest	0,18	0,15	0,04	0,10	0,31	0,78	73,9%
VII Plastid ja plasttooted; kautsuk ja kummitooted	13,48	11,11	11,79	14,37	17,02	67,77	26,2%
I-II Elusloomad; loomsed tooted. Taimsed tooted	0,87	1,34	1,74	1,00	0,87	5,82	0,3%
XII Jalatsid, peakatted, varjud, jalutuskepid, suled ja sulgedest tooted; tehislilled	1,48	1,09	1,97	0,45	1,26	6,25	-14,4%
X Kiumass puidust; paber ja papp ning tooted nendest	1,02	0,58	0,59	1,39	0,87	4,45	-14,5%
XVI Masinad ja mehaanilised seadmed; elektriseadmed; nende osad	47,01	61,56	66,52	31,94	35,05	242,08	-25,5%
III Loomsed ja taimsed rasvad ja õlid; töödeldud toidurasvad	0,47	0,77	0,46	0,84	0,33	2,87	-29,6%
XX-XXI Tööstustooted. Kunstiteosed, kollektsioonid ja antiikesemed	4,32	3,21	2,93	1,10	2,23	13,80	-48,2%
XVII Sõidukid ja muud transportvahendid	17,63	2,06	3,21	4,75	8,46	36,12	-52,0%
V-VI Mineraalsed tooted. Keemiatööstuse või seotud tooted	43,67	45,42	38,18	27,78	15,37	170,42	-64,8%
XVIII-XIX Optika-, foto-, kino-, mõõte-, kontroll-, täppis-, meditsiiniinstrumendid ning -aparatuur; kellad; muusikariistad. Relvad ja laskemoon	16,23	27,05	7,39	3,65	4,00	58,32	-75,3%
XIV-XV Pärlid, vääriskivid, väärismetallid. Mitteväärismetallid jättooted nendest	12,75	6,77	8,24	5,19	2,24	35,18	-82,5%
Kokku statistiline kauba väärtus milj. €	167,45	173,97	271,53	111,65	158,29	882,89	-5,5%

Pärast sanktsioonide kehtestamist on väljaveetava kauba eksportväärtus tõusnud kaubajaotises plast- ja plasttooted, kautsuk kummitooted 11,79 miljonilt 17,02 miljoni eurole; sõidukid ja muud transportvahendid 3,21 miljonilt 8,46 miljoni eurole; kivist tooted, keraamika, klaas ja klaastooted 0,55 miljonilt 1,93 miljoni eurole. Piiriülese eksporditavate kaupade statistiline väärtus aastatel 2019-2023 Luhamaa tollipunkti kaudu on langenud 5,5 protsenti, sealjuures enne sanktsioonide kehtestamist tõusis 62,2% ja sanktsioonide rakendamisel vähenes 41,7 protsenti.

2.3. Järeldused ja ettepanekud

Selles alapeatükis tehakse järeldusi lõputöö analüüsi tulemustest, kuidas on sanktsioonid mõjutanud piiriülese kaubanduse mahte Luhamaa tollipunktis aastatel 2019-2023, mille põhjal tehakse ettepanekud sanktsioonide rakendamiseks ja parandamiseks.

Lõputöö uurimisprobleem seisnes küsimuses, kuidas rakendatud sanktsioonid on mõjutanud piiriülese kaubanduse mahte Luhamaa tollipunkti Koidula ja Luhamaa piiripunktis. Teema uurimiseks keskenduti sanktsioonide olemusele ja meetmetele, majandussanktsioonide eesmärkidele, tüüpidele ja riskidele, sanktsioonide mõjule ja kõrvalehoidmisele ning tollitoimingutele sanktsioonide rakendamisel. Sanktsioonide kehtestamisel on EL kasutanud pea kõiki sanktsiooni liike (poliitiline, kaubandus, diplomaatiline, rahaline, jne). Antud lõputöös vaadeldi konkreetsemalt kaubanduse liiki ja selle mõju. Uurimustöö analüüsis on kasutatud sanktsioone liikide kaupa (nt kaubandus - teatud tüüpi toodete import või täielik kaubanduse lõpetamine mõne riigiga) (vt lk 8, tabel 1). Nimetatud tüübi alusel on koostatud impordi ja ekspordi mahtude võrdlused ja leitud, et sanktsiooni meetme kasutamine (liigitus liikide kaupa) annab põhjaliku ülevaate piirangu mõjust.

Kaupade vähenemist ning nende importimist ja eksportimist mõjutavad suurel määral teooria osa analüüsist välja tulnud positiivsed ja negatiivsed majandussanktsioonid (vt lk 12, tabel 2). Analüüsides Maksu- ja Tolliametist saadud andmeid deklaratsioonide arvu järgi Luhamaa tollipunktis aastatel 2019-2023, saame järeldada, et deklaratsioonide arv vähenes oluliselt imporditavatel kaupadel ja vähemal määral eksporditavatel kaupadel. Importdeklaratsioonide arv oli aastatel 2019-2021 Luhamaa tollipunktis tõusujoones, kuid sanktsioonide kehtestamisel Venemaale ja Valgevenele 2022. aastal järsult vähenes ning 2023. aastal on jõudnud ekspordideklaratsioonidega samale tasemele.

Piiriülese kaubanduse impordi netomass on viie aasta jooksul peaaegu peatunud ja eksport vähenenud ühe kolmandiku võrra. Enne põhiliste sanktsioonide kehtestamist aastatel 2019 kuni 2021 on piiriülese kaubanduse kaubamahud Luhamaa tollipunkti kaudu tõusnud. Statistiline kauba importväärtus ja eksportväärtus tõusis poole võrra. Majandussanktsioonidega püütakse vähendada sihtriigi majanduslikku heaolu kogusummas, vähendades rahvusvahelist kaubandust, et sundida sihtriiki muutma oma poliitilist käitumist (vt lk 12). Impordi kui ka ekspordi netomass hakkas langema järsult 2022. aastal pärast sanktsioonide kehtestamist. Kahe aastaga langes impordi netomaht üle kuue korra ja eksporditavad kaubad kaks korda. Impordi netomaht on langenud ekspordi mahu tasemele. Imporditavate kaupade netomassid on

langenud enamustes kaubajaotises, välja arvatud valmistoidukaupade osas ja tõusnud kaubajaotises elusloomad, toidurasvad ja õlid. Ekspordi netomass on 2022. aastal järsult langenud sõidukite ja muude transpordivahendite jaotises, sest antud kaubagrupile kehtivad sanktsioonid, kuid 2023. aastal on antud jaotise netomass tõusnud kolm korda. Impordi koguse osas on pärast 2022. aasta sanktsioonide kehtestamist suurenenud olulisel määral kaubajaotises elusloomad, loomsed tooted, taimsed ja loomsed rasvad ning õlid.

Imporditavate kaupade statistiline väärtus uuritaval perioodil on vähenenud miinimumini ja ekspordiväärtus pole peaaegu muutunud. Sanktsioonide kehtestamisega on 2023. aastal Luhamaa tollipunktis piiriülene imporditavate kaupade kaubaväärtuse maht langenud kaheksa korda. Enamike imporditavate kaupade statistiline väärtus on langenud 2023. aasta lõpuks madalale. Smeetsi sõnul (vt lk 10) on sanktsioonid just mõeldud selleks, et jätta riik ilma saadavast majanduslikust kasust. Imporditavate kaupade statistilist väärtust vaadates on näha, et Venemaa ei saa enam nii suurt tulu kaupade eksportimisest Euroopasse. Tõusunumbreid on näha ainult elusloomade, loomsete toodete, loomsete ja taimsete rasvade ning õlide kaubagrupis, kus imporditakse läbi viimase viie aasta kõige kõrgema statistilise väärtusega antud kaubagruppi kaupu. Kuna Venemaa ja Ukraina on ühed suurimad toorainete eksportijad maailmas, on sanktsioonid suurt mõju avaldanud ettevõtetele, eriti logistikasektoris, mis toob endaga kaasa suuri probleeme kaupade tarnimises (vt lk 15). Antud põhjus võib olla seletuseks, miks ka sanktsioneerimata kaupade import on vähenenud. Ekspordi kaubaväärtus vastupidiselt viimasel aastal tõusis ühe kolmandiku võrra. Märkimisväärsemaid tõusunumbreid, ligi poole võrra teinud jaotis XVII, kuhu kuuluvad sõidukid ja muud transpordivahendid. Sarnane tõus on toimunud kaubajaotises valmistoidukaubad, joogid, alkohol, äädikas ja tubakas, kus kaupade statistiline väärtus miljonites eurodes on tõusnud viis korda.

Eesti Statistikaameti andmete analüüsimisel selgub, et pärast sanktsioonide kehtestamist 2022. aasta on valitud SRÜ riikide Eestisse imporditavate ja Eestist eksporditavate kaupade mahud statistiliste väärtuste alusel oluliselt muutunud. Jõudsalt on kasvanud kaupade eksport Valgevenesse, Kasahstani, Usbekistani ja Kõrgõzstani ja hakatud importima kaupu Kasahstanist, Usbekistanist ja Aserbaidžaanist. Bove sõnul (vt lk 15) teevad kolmandate riikide ettevõtjad koostööd Venemaa ettevõtjatega ning hoiavad kõrvale sanktsioonidest, et toetada Venemaa majandust. Kaupade sissevedu Eestisse sanktsioonide kehtestamise tõttu on Venemaalt ja Valgevenest olenematu. Eksport Venemaale on vähenenud, teistesse SRÜ riikidesse olulisel määral suurenenud. Kijewski (2024) on oma uuringus väitnud, et paljud sanktsioneeritud kaubad, mis liiguvad läbi Venemaa Kasahstani ja Kõrgõzstani jäävad

tegelikult Venemaale või siis reeksporditakse sinna (vt lk 17). Statistikaameti andmete analüüsist, kus teatud kaupade eksport on suurenenud, võib olla tegemist sarnase kaupade liikumisega.

Töös vaadeldi majandus- ja finantssanktsioonide tüüpe ning nende mõju ja riske. Piiripunktides kasutatakse sanktsioone Venemaa valitsusele ning finants-, äri-, kaitse-, tehnoloogia- ja meediasektorile (vt lk 18). Esimesena võeti kasutusele finantssektor (pangad) ja sellele järgnesid kaitse ja- tehnoloogia sektor. Drastiliselt langes 2022. aasta impordi netomass, kuid endiselt ületab ekspordi netomassi. Vaatamata sellele avaldab see piiriülesele kaubandusele suurt mõju. Kaupade jaotiste import on küll erinevalt muutunud, kuid läbivalt on muutused toimunud. Kasutatud materjalide ja nende põhjal tehtud analüüsi tulemusena saab väita, et kui sanktsioone rakendatakse Euroopa Liidus ühistel alustel, siis avaldavad need ka mõju. Teooria osa analüüsis tuleb ka välja see, et hiljuti kehtestatud sanktsioonide lootus on peatada Venemaa sissetung Ukrainasse (vt lk 11). Sellega saame vastata ka uurimisprobleemi küsimusele: kuidas sanktsioonid mõjutavad piiriülese kaubanduse mahte?

Pärast 2022. aasta Venemaa-Ukraina sõja algust ja sanktsioonide kehtestamist on kõige rohkem muutunud piiriüleses kaubanduses kaupade import. Enamike kaupade import on oluliselt langenud, mõningate kaupade import suisa peatunud. Majandussanktsioonid on poliitiline vahend kaubanduse piiramiseks, mis omakorda jagunevad positiivseteks ja negatiivseteks (vt lk 12, tabel 2). Majandussanktsioonide alajaotusest kasutati negatiivseid sanktsioone ehk tegelikku karistust, mis tähendab, et piiriüleses kaubanduses kehtib teatud kauba jaotistele täielik keeld. Ekspordi poolel on üldiselt kaupade osakaal langenud, kuid teatud kaubagrupid on pigem oma ekspordi suurendanud. Sellest saame järeldada, et kaupade eksportimise kontrolli tuleks suurendada ja vaadata, ega kaupa ei deklareerita näiteks valesti. Koostöölepingu (vt lk 17) alusel tuleks ebatüüpiliste kaubavahetuste kasvule üksikute kolmandate riikidega ja võimalikku sanktsioonidest kõrvalehoidmise vältimiseks tugevdada tolliasutustes kaupade kontrolli. Selleks tuleb lepingu alusel esitada ja nõuda täiendavad dokumendinõudeid.

Lõputöö analüüsi ja järeldusi silmas pidades teeksin ka mõned ettepanekud Maksu- ja Tolliametile:

1. Keelata sanktsioonikaupade transiit läbi Venemaa kolmandatesse riikidesse.
2. Täiendada Euroopa Liidu sanktsioonipakettides kaupade jaotisi, et sanktsioonid oleks veel tõhusamad.

Käesolevast uuringust saab järeldada, et Venemaa ja Valgevene vastu rakendatud sanktsioonide mõjud hävitavad tegelikult kaubavoogusid. Lisaks otsesele negatiivsele mõjule sihtmärkidele, saatjatele ja kaubavoogudele Venemaa ja teiste riikide vahel on kõik negatiivselt mõjunud.

Kuna suletud on piiripunkte Soomes, Lätis, Leedus ja Poolas ning enamik kaubast liigub läbi Eesti piiripunktide, siis tulevastes uuringutes võiks kaaluda kaubavahetuse ümbersuunamise mõju Luhamaa tollipunktile ja sellest tulenevad tagajärgi. Kas kaubavahetuse ümbersuunamine võib mõjutada tollipunkti sulgemist? Selleks võiks uurida näiteks koostoimet muude ühe- või kahepoolsete tunnustega sanktsioonidega, nt. majanduslanguse korral või majandusliku avatuse taseme osas. Võimalikud alusküsimused võiks olla, millal ja millistel asjaoludel põhjustavad sanktsioonid kaubanduse ümbersuunamist läbi Luhamaa tollipunkti ja kas need on tõhusad või mitte.

KOKKUVÕTE

Lõputöö teema oli „Sanktsioonide mõju piiriülese kaubanduse mahule Luhamaa tollipunkti näitel“. Lõputöö uurimisprobleemiks oli: kuidas rakendatud sanktsioonid mõjutavad piiriülesekaubanduse mahte? Lõputöö eesmärk oli analüüsida ja mõista, kuidas Euroopa Liidu kehtestatud sanktsioonid Venemaale mõjutavad piiriülese kaubanduse mahtusid Luhamaa tollipunktis.

Uurimisprobleemile vastuse saamiseks ning eesmärgi täitmiseks püstitati kolm uurimisülesannet. Esimese uurimisülesande täitmiseks andis autor ülevaate teadusallikate põhjal sanktsioonide olemusest ja meetmetest, majandussanktsioonide eesmärgist ja nende riskidest, sanktsioonide mõjust ja nende kõrvalehoidmisest ning rakendatavatest sanktsioonidest Luhamaa tollipunktis. Sanktsioone on kasutatud juba enne meie aja arvamist. Kõige levinumad sanktsioonid hõlmavad rahvusvahelist kaubandust. Nende hulka kuuluvad embargod, ekspordi ja impordi keelud. Sanktsioonid on muutunud üha enam kasutatavaks vahendiks riiklikus ja rahvusvahelises välispoliitikas sanktsioonide alla kuulunud riikide poliitikamuutuste esilekutsumiseks, avaldades nende valitsustele kaudset survet oma poliitikat muutma, võttes sihikule olulisi äriktoreid või majandust laiemalt. Mõjutades mõjukaid poliitikuid ja ärimehi, nagu hiljutises lääneriikide Venemaa vastaste sanktsioonidega pärast 2014. aasta osalise piirkonna annekteerimist ja 2022. aasta sissetungi Ukrainasse. Majandussanktsioonidel võib olla mitmesuguseid eesmärke, nagu näiteks relvakonfliktide lahendamine, terrorismivastane võitlus või vastuseisust märku andmine riigi valitsuse põhiseadust mittevastavatele muudatustele. Hiljutise Venemaa-vastaste sanktsioonide juhtumi puhul on kehtestatud kolmteist sanktsioonide paketti, lootusega peatada Venemaa sissetung Ukrainasse ja sundida Kremli oma agressiivset käitumist ümber mõtlema.

Teise uurimisülesande raames analüüsis autor Euroopa Liidu sanktsioonide mõju piiriülese kaubanduse mahtude liikumisele Koidula ja Luhamaa piiripunktides. Analüüsis selgus, et Euroopa Liit alustas esimeste sanktsiooniga juba 2014. aastal kui Venemaa okupeeris Krimmi. Kahjuks ei mindud alustatud majandus- ja fiskaalpoliitikaga edasi. Euroopa Liidu sanktsioonid muutusid aktiivseks peale Venemaa sõjalist agressiooni Ukrainale aastal 2022. Kahe aastaga on jõutud 13 konkreetse paketini, mille mõju on juba kaubagruppide mahtude vähenemisel tunda, kuid probleemiks on endiselt reeksport SRÜ riikidest ning Euroopa Liidu poliitike rakendamise vetoõiguse printsiip, mis on aeglustanud sanktsioonide kasutuselevõttu. Oluline on välja tuua siiski esimeste strateegiliste pakettide kiire kokkuleppimise, nagu näiteks

sõjatööstus ja naftasaaduste ekspordi peatamine ning Venemaa töösturite varade konfiskeerimine.

Kolmandas uurimisülesande täitmiseks analüüsis autor sanktsioonide teooriat ja piiriülese kaubanduse mahtude mõju uuringu tulemusi ja tegi vastavad järeldused. Vastuvõetud sanktsioonid on tugevalt mõjutanud kaubamahte Koidula ja Luhamaa piiripunktides. Piiripunktides saadi operatiivselt alustada sanktsioonide kasutuselevõttu ka sellepärast, et Eestis kasutatakse erinevaid rahvusvaheliselt tunnustatud ja kasutatavaid andmebaase. Samuti aitas kaasa Eesti kui väikeriigi paindlikkus kohaneda seadustike muudatustega.

Antud lõputöö aitab mõista, kuidas 2022. aasta Venemaa sissetung Ukrainasse ja seejärel sanktsioonide kehtestamine Venemaale on mõjutanud nii Koidula kui ka Luhamaa piiripunktide piiriülese kaubanduse mahtusid aastatel 2019-2023.

Lõputöös püstitatud eesmärk ja uurimisülesanded said täidetud. Jõuti järelduseni, et Euroopa Liidu liikmesriikide poolt kehtestatud sanktsioonid Venemaa ja Valgevene vastu töötavad, kuid teisest küljest on suurenenud teiste kolmandate riikide ekspordi mahud (vt Tabel 5 ja 6). Olulisel määral on vähenenud imporditavate kaupade mahud. Enamike ekspordi kaupade mahud on samuti vähenenud, kuid on ka neid kaubagruppe, mille ekspordi statistiline väärtus on tõusnud. Seejuures peab arvestama, et vaadeldav periood on pikaajalisteks järelduseks lühike, kuid samas annab hea aluse järgnevateks uuringuteks. Töös kasutatud materjalid võimaldavad edaspidi jätkata analüüsi.

SUMMARY

The topic of the thesis was "The impact of sanctions on the volume of cross-border trade using the example of Luhamaa customs point". The research problem of the thesis was: how do sanctions affect the volume of cross-border trade? The aim of the thesis was to analyse and understand how the sanctions imposed by the European Union on Russia affect the volumes of cross-border trade at the Luhamaa customs point.

To get an answer to the research problem and to fulfil the goal, three research tasks were set. To fulfil the first research task, the author provided an overview of the nature and measures of sanctions based on scientific sources, the purpose of economic sanctions and their risks, the impact of sanctions and their avoidance, and the sanctions applied at the Luhamaa customs point. Sanctions have been used since before our time. The most common sanctions involve international trade. These include embargoes, export, and import bans. Sanctions have become an increasingly used tool in national and international foreign policy to induce policy changes in sanctioned countries by putting indirect pressure on their governments to change their policies by targeting important business sectors or the wider economy. Influencing influential politicians and businessmen, as in the recent Western sanctions against Russia after the annexation of part of the region in 2014 and the invasion of Ukraine in 2022. Economic sanctions can serve a variety of purposes, such as resolving armed conflicts, fighting terrorism, or signalling opposition to unconstitutional changes in a country's government. In a recent case of sanctions against Russia, thirteen sanctions packages have been imposed, with the hope of halting Russia's incursion into Ukraine and forcing the Kremlin to rethink its aggressive behaviour.

As part of the second research task, the author analysed the impact of European Union sanctions on the movement of cross-border trade volumes at the border points of Koidula and Luhamaa. The analysis revealed that the European Union started the first sanctions (an import ban was imposed on 21 officials) already in 2014 when Russia occupied Crimea. Unfortunately, the started economic and fiscal policy did not go forward. European Union sanctions became active after Russia's military aggression against Ukraine in 2022. In two years, 13 specific packages have been reached, the effect of which is already felt in the reduction of the volumes of commodity groups, but the problem is still re-export from CIS countries and the principle of the right of veto for the implementation of European Union policies, which has slowed down the introduction of sanctions. However, it is important to point out the quick agreement of the

first strategic packages, such as the suspension of the military industry and the export of oil products and the confiscation of the assets of Russian industrialists.

To fulfil the third research task, the author analysed the theory of sanctions and the results of the study of the impact of cross-border trade volumes and made the corresponding conclusions. The adopted sanctions have strongly affected the work of the Luhamaa customs office at the Koidula and Luhamaa border crossings. At the border points, it was possible to start the introduction of sanctions promptly, also because Estonia uses various internationally recognized and usable databases. The flexibility of Estonia as a small country to adapt to changes in the laws also contributed.

This thesis helps to understand how the Russian invasion of Ukraine in 2022 and then the imposition of sanctions on Russia have affected the cross-border trade volumes of both Koidula and Luhamaa border points in 2019-2023.

The goal and research tasks set in the thesis were fulfilled. It was concluded that the sanctions imposed by the European Union member states against Russia and Belarus are working, but on the other hand, the export volumes of other third countries have increased (see Tables 5 and 6). The volumes of imported goods have decreased significantly. The volumes of most export goods have also decreased, but there are also those goods groups whose statistical value of exports has increased. At the same time, it must be considered that the observed period is short for long-term conclusions, but at the same time it provides a good basis for subsequent studies. The materials used in the work allow to continue the analysis in the future.

VIIDATUD ALLIKATE LOETELU

Afesorgbor, S. K., & Mahadevan, R., 2016. The Impact of Economic Sanctions on Income Inequality of Target States. *World Development Volume 83*, pp. 1-11.

Argyriou, A. S., 2023. Tanker fleet of Greece: Strategy development in the conditions of sanctions against Russia- through a practice lens. *Journal of European economy Volume 22. No 3*, pp. 375-400.

Baldwin, D. A., 1985. *Economic Statecraft*. Princeton: Princeton University Press.

Basem, E., Tamat, S., Malik, C., & Basem, O., 2023. The Conditional Curse, a Missing Dimension of the Oil Curse—Economic Sanctions Channel in a Petrostate Economy: A Curse or a Blessing. *Journal of International Commerce, Economics and Policy*, pp. 1-37.

Blaikie, N., 2010. *Designing social research*. Suurbritannia: MPG Books Group.

Bove, V., Salvatore, J. D., & Nistico, R., 2024. Economic sanctions can have a major impact on the neighbours of a target nation- new research. *University of Warwick, United Kingdom*.

Congressional Research Service, 2024. *Russia's War Against Ukraine: European Union Responses and U.S.-EU Relations*. CRS Insight, pp. 2-4. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://crsreports.congress.gov/product/pdf/IN/IN11897> [Kasutatud 01.04.2024].

Dizaji, S. F., Lis, P., Murshed, S. M. & Zweiri, M., 2020. What the political economy literature tells us about blockades and sanctions. *ISS Working Paper Series / General Series*, pp. 1-22.

Dolowitzi, D., Buckleri, S., & Sweeneyi, F., 2008. *Researching online*. Suurbritannia: CPI Antony Rowe.

Ellis, E., . The Ethics of Economic Sanctions. *Univercity of Leeds*. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://iep.utm.edu/ethics-of-economic-sanctions/> [Kasutatud 12.12.2023].

Euroopa Komisjon, 2023. Sanctions adopted following Russia's military aggression against Ukraine. [Võrgumaterjal] Leitav: https://finance.ec.europa.eu/eu-and-world/sanctions-restrictive-measures/sanctions-adopted-following-russias-military-aggression-against-ukraine_et [Kasutatud 12.12.2023].

European Union External Action, 2021. European Union sanctions. [Võrgumaterjal] Leitav: https://www.eeas.europa.eu/eeas/european-union-sanctions_en [Kasutatud 12.12.2023].

Euroopa Ülemnõukogu, 2023a. Poliitikavaldkond (How and when the EU adopts sanctions). [Võrgumaterjal] Leitav: <https://www.consilium.europa.eu/et/policies/sanctions/restrictive-measures-against-russia-over-ukraine/#sanctions> [Kasutatud 30.10.2023].

Euroopa Ülemnõukogu, 2023b. Kronoloogia- ELi piiravad meetmed Venemaa vastu seoses Ukrainaga. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://www.consilium.europa.eu/et/policies/sanctions/restrictive-measures-against-russia-over-ukraine/history-restrictive-measures-against-russia-over-ukraine/> [Kasutatud 03.01.2024].

Felbermayr, G., Syropoulos, C., Yalcin, E., & Yotov, Y. V., 2019. On the Effects of Sanctions on Trade and Welfare: New Evidence Based on Structural Gravity and a New Database. Munich, Munich Society for the Promotion of Economic Research- CESifo *Working Paper No. 7728*, pp. 2-49.

Gaur, A., Settles, A., & Vääänen, J., 2023. Do Economic Sanctions Work? Evidence from the Russia- Ukraine Conflict. *Journal of Management Studies* 60:6, pp 1391- 1414.

Hood, A., & Tauwhare, R., 2023. Avoiding Sanctions Circumvention and Penalties: EU/UK guidance. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://www.fieldfisher.com/en/insights/avoiding-sanctions-circumvention-and-penalties-eu> [Kasutatud 15.01.2024].

Hummel, L., 2019. *Who benefits from the Russia sanctions? – Trade diversion and destruction since 2014*. Utrecht University. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://www.freit.org/WorkingPapers/Papers/Other/FREIT1682.pdf> [Kasutatud 11.01.2024].

Hufbauer, G. C., Schott, J. J., Elliott, K. A., & Oegg, B., 2007. *Economic Sanctions RECONSIDERED 3rd Edition*. Washington, Peterson Institute for International Economics.

Kaempfer, W. H., & Lowenberg, A, D., 2007. The Political Economy of Economic Sanctions. *Handbook of Defense Economics Volume 2, Chapter 27*, pp 868-911.

Kiisler, A., 2011. *Logistika ja tarneahela juhtimine*. Tallinn: Tallinna tehnikaülikooli Kirjastus.

Kijewski, L., 2024. The Baltic border loophole in EU's Russia sanctions. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://www.politico.eu/article/baltic-latvia-estonia-lithuania-border-loophole-eu-russia-ukraine-sanctions/> [Kasutatud 28.02.2024].

Klomp, J., 2020. The impact of Russian sanctions on the return of agricultural commodity futures in the EU. *Research in International Business and Finance Volume 51*, pp 1-11.

- Koitla, H., & Saar, I., 2022. Tolliprotsetuurid. Õpik. Tallinn: Sisekaitseakadeemia.
- Maksu- ja Tolliamet, 2023. Maksu- ja Tolliameti arengukava 2023. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://www.emta.ee/media/2724/download> [Kasutatud 30.10.2023].
- Maksu- ja Tolliamet, 2024a. Eesti, Läti ja Leedu tolliasutuste ühtne koostööleping. Regionaalne lähenemisviis ühtse tollikontrolli tagamiseks ja teabevahetuse meetmed EL-i piirangu rakendamiseks. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://www.emta.ee/uudised/balti-riikide-tolliasutused-allkirjastasid-koostööleppe-kaubandussanktsioonide-uhtlasemaks> [Kasutatud 28.02.2024].
- Maksu- ja Tolliamet, 2024b. Tolliinfosüsteemide kasutajale. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://www.emta.ee/ariklient/toll-kaubavahetus/tolliinfosusteemid/tolliinfosusteemide-kasutajatele#aes> [Kasutatud 19.03.2024].
- Meissner, K., 2023. Caught up by Geopolitics: Sanctions and the EU's Response to Russia's War Against Ukraine. *Econst Voice 20-2*, pp. 1-9.
- Nigel, D., 2018. Economic effects and political impacts: Assessing Western sanctions on Russia. *BOFIT Policy Brief 8*, pp. 4-24.
- Nigel, G. D., 2020. Russia, the West and Sanctions. *Survival, Vol. 62*, pp. 7-28.
- Pala, T., 2021. The Effectiveness of Economic Sanctions: A Literature Review. *The NISPAcee Journal of Public Administration and Policy, Vol. XIV, No. 1*, pp. 239-259.
- Pape, Robert A., 2003. Why Economic Sanctions Do Not Work. *International Security, Vol. 22, Issue 2*, pp.90-136.
- Parts, K., 2023. *Sanktsioonide mõju puidutööstusele Eestis. Lõputöö*. Tallinn: Sisekaitseakadeemia.
- Radikov, I., 2019. Impact of Sanctions on the Level of Citizens' Political Confidence in the Power in Russia: the Incentive Role of the Media. *St. Petersburg State University, Russian Federation*, pp. 575-585.
- Rahapesu Andmebüroo, 2023. Korduma kippuvad küsimused. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://fju.ee/kasulik-info/kkk#kkk-rahvusvahelised> [Kasutatud 12.12.2023].
- Semenova, N. K., Marchenkova, Y. A. & Gracheva, I. V., 2022. Sanctions, unilateral restrictive measures and restrictions in international law. *Международный научно-исследовательский журнал 8*, pp. 1-6.

Simola, H., 2023. What the literature says about the effects of sanctions on Russia. *BOFIT Policy Brief*, 8, pp. 3-19.

Siseministeerium, 2015. Siseturvalisuse arengukava 2015-2020. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://www.siseministeerium.ee/siseturvalisuse-arengukava-2015-2020> [Kasutatud 31.10.2023].

Siseministeerium, 2020. Siseturvalisuse arengukava 2020-2030. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://www.siseministeerium.ee/stak2030> [Kasutatud 31.10.2023].

Smeets, M., 2018. Can economic sanctions be effective? *WTO Staff Working Paper, No. ERSD-2018-03*, pp. 2-19.

Smith, H., Kozlov, O., Abdullajev, N., & Spivak, V., 2023. Managing sanctions risks from Russia's trade partners. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://www.controlrisks.com/our-thinking/insights/managing-sanctions-risks-from-russias-trade-partners> [Kasutatud 12.02.2024].

Talalajeva, V., 2023. *Majandussanktsioonide rakendamisel tekkinud probleemid ja võimalikud lahendused Narva maantee tollipunkti näitel. Lõputöö*. Tallinn: Sisekaitseakadeemia.

Trade Finance Global, 2024. A 2024 guide to customs compliance and cross-border trade. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://www.tradefinanceglobal.com/posts/a-2024-guide-to-customs-compliance-and-cross-border-trade/> [Kasutatud 21.02.2024].

Voynikov, V.V., 2022. EU Anti-Russian Sanctions (Restrictive Measures): Compliance with International Law. *Herald of the Russian Academy of Sciences*, 2022, Vol.92, Suppl. 7, pp. S636-S642.

Välisministeerium, 2023a. Rahvusvahelised sanktsioonid. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://www.vm.ee/sanktsioonid-ekspordi-ja-relvastuskontroll/rahvusvahelised-sanktsioonid> [Kasutatud 12.12.2023].

Välisministeerium, 2023b. Rahvusvahelised sanktsioonid (Venemaa ja Valgevene vastu kehtestatud piiravad meetmed). [Võrgumaterjal] Leitav: <https://vm.ee/sanktsioonid-ekspordi-ja-relvastuskontroll/rahvusvahelised-sanktsioonid/venemaa-ja-valgevene-vastu> [Kasutatud 30.10.2023].

Välisministeerium, 2023c. Sanktsioonide vältimise ja nendest kõrvalehoidmise tuvastamine ja ennetamine kaubanduses. Praktiline juhend ettevõtjatele. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://www.vm.ee/media/5996/download> [Kasutatud 12.02.2024].

Õunapuu, L., 2014. *Kvalitatiivne ja kvantitatiivne uurimisviis sotsiaalteadustes*. Tartu Ülikool.

[Võrgumaterjal] Leitav: <https://dspace.ut.ee/server/api/core/bitstreams/3538e168-6012-4e90-8484-4bb59be8b14a/content>. [Kasutatud 02.01.2024].

Былков В.Г, 2022. Социально-экономические предпосылки трансформации рынка труда в условиях введения беспрецедентных санкций. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://1economic.ru/lib/116407>.